

MAAOMAAVALITSUS

EESTI MAAOMAAVALITSUSTE LIIDU HA'ALEKANDJA

25. JUUNIL 1931. A.

Nr. 11

ÜHEKSAS AASTAKÄIK

Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

Toimetaja: H. Avikson.

Tellimise hind:		Toimetus ja talitus:		Kuulutuste hind:	
Aastas	Kr. 5.—	Tallinnas, Suur Roosikrantsi uul. Nr. 12.		1 lhk. Kr. 20.—,	½ lhk. Kr. 10.—,
Pooles aastas	2.50	Telefon Nr. 4—72.		¼ lhk. Kr. 5.—,	1/8 lhk. Kr. 2.50,
Üksik number	—25	Jooksev arve: Eesti Panga Tallinna osakond Nr. 609.		1/16 lhk. Kr. 1.25.	
1923 aastak.	—50			Dokumentide kaotamise kuulutused 50 senti dokumendi pealt.	
1924	3.—				
1925—1930 a. ä	5.—				

Ilmub 20 korda aastas, iga kuu 10. ja 25. päeval, mai, juuni, juuli ja augusti kuudel ainult 10. päeval.

SISU:

Teise astme maaomavalitsuse reform — H. Avikson	Lhk. 151
Maaomavalitsuse 2. astme ümberkorraldamise põhimõtteid — O. Suursööt	„ 186
Eesti Omavalitsuste teenijate Liidu märgukiri Vabariigi Valitsusele	„ 187
Kuulutused	166, 188

„LINNAD JA ALEVID“

EESTI LINNADELIIDU HÄÄLEKANDJA

ilmub 1931. 2. aastal oma neljandas aastakäigus,
tuues artikleid ja teateid kodu- kui välismaade
linnaomavalitsuste korraldusest ja elust, tutvus-
tades nende kavatsuste ja saavutustega j. n. e.

Ajakiri ilmub 10 korda aastas. Üksiku numbriga hind 25 senti.

Aastakäik (10 nr., nr.) Kr. 2,50.

TOIMETUS JA TALITUS:

EESTI LINNADELIIT, TALLINN, RAEKODA.

Teie kinnitate

oma liikumata ja liikuvat varandust
tuleõnnetuse vastu

kõige soodsamatel tingimustel

Eesti Omavalitsuste Kinnitus A./S.

„OMA“

mis on omavalitsuste ühine kinnitusettevõtte ning mille tegevusest saadud tulud omavalitsuste kaudu rahvale tagasi lähevad.

Seltsi põhi- ja tagavarapitalid üle Kr. 368.000.—.

Seltsi juhatus: Tartus, Riia tän. 41, oma majas, kõnetr. üldine 3-44 juhatus 5-62.

Peaagentuur: Tallinn, Harju tn. 48, kõnetr. 18-58.

Agendid kõigil pool.

PEREKONNASEISU

KANTSELEI MARGID

25 JA 50 SENDILISED

ON SAADA

**E. MAAOMAVALITSUSE
LIIDU BÜROOST**

HINNAGA 10 SENTI POOGEN.

(20 TÜKKI).

Kuulutatakse maksvusetaks:

1) Jaan Voimanni hobusepass, väljaantud Laiuse vallavalitsusest 1920 a. Nr. 35 all.

2) Voldemar Sarapu hobusepass, väljaantud Imavere vallavalitsusest 1929 a. Nr. 9 all.

3) Karl Sommeri hobusepass, väljaantud Vaimastvere vallavalitsusest 1920 a. Nr. 14 all.

4) Karl Sommeri hobusepass, väljaantud Vaimastvere vallavalitsusest 1928 a. Nr. 281 all.

Teise astme maaomavalitsuse reform.

H. A v i k s o n.

E. Maaomavalitsuste Liidu nõukogu koosolekul 5. mail 1931 a. peetud referaat.

SELETUSSÕNA.

Selleks, et ülesseada põhimõtteid reformi teostamiseks, peavad selged olema maksev kord, selle head ja vead. Ei saa ma sellepärast ka otse asuda reformi enese juurde, vaid ennem on vaja äratähdendada maavalitsuste ülesanded, nende tulud ja kulud ning vaadelda, kes ja milliste tagajärgedega suudavad neid ülesandeid täita. See on seda tarvilikum, et teada on juhus, kus üks kõrgem riigiametnik, kes koostas väga kaugele ulatavad kavad omavalitsuste kohta, mis ministri poolt juba heakskiitmist leidnud, hulk aega peale kavade koostamist hakkas alles materjale hankima selle üle, millised ülesanded õieti maavalitsustel on. Nende ülesannete üleslugemisest ei pääse sellepärast mööda, nagu mööda ei pääse nende täitjate leidmisest.

Maavalitsuste kõigi erialade praeguse kalliduse ja võimalikkude uuenduste üle on põhjalikumad ülevaated koostanud omavalitsuste vastavate alade tundjad, ja E. Maaomavalitsuste Liidu juhatus ülesandel teen oma referaadis esijoones just kokkuvõtte h-rade A. Kohveri, E. Öunapuu, E. Rosenbergi, A. Lusiki, V. Rebase, N. Vatteri ja K. Pajose ülevaadetest, korraldades nende härrade ülevaadetes toodud tähtsamad andmed ja põhjendused minu poolt valitud järjekorras vastavate küsimuste lahendamisel. Sellepärast sisaldab minu referaadi suurem osa, eriti III., IV., V. ja VI. peatükid (maavalitsuste kallidus, — omavalitsuste iseseisvus makside määramisel, — kes võiks seniseid maavalitsuste ülesandeid täita — ja tulemus), eespool nimetatud härrade töökokkuvõtet, kuna referaadi lõpupoolel, peat. VIII. — maavalitsuste reformi võimalused — ja sellega ühenduses IX, peatükis toodud põhilauseid omavalitsuse organite valimise ja töökorralduse kohta minu isiklised kavad on, ilma et Liidu juhatus nen-

de kohta oma seisukohta oleks võtnud. Nende kavade siht on praegu maksva põhiseaduse juures näidata võimalusi vabandada meie omavalitsuste mõjurikkamatest pahedest, jättes alale riiklise teooria järele korraldatud omavalitsused.

I. Maavalitsuste vastu toodud põhjused.

Kui kokkuvõtta maavalitsuste vastu toodud kirjutuste, kõnede ja resolutsioonide motive, siis saame järgmiste põhjuste nimestiku:

1. Maavalitsused olla asjatud vahetalitajad keskvalitsuse ja vallavalitsuse vahel,
2. Maavalitsused olla kallis aparaat,
3. Maavalitsused, nagu ka teised omavalitsused, takistada neile antud õigustest tingitud tegevusega teostada sirgejoonelise riigi finantspoliitikat ja
4. Maavolikogud teha koha peal parlamenti, s. o. maaomavalitsused teevad poliitikat.

Enne kui ülesseada põhimõtteid maaomavalitsuste reformi kohta, tuleb vaadelda üksikasjaliselt nimetatud nelja põhjust, kas ja millisel määral need olemas on.

II. Maavalitsuste ülesanded.

Et vastust leida küsimusele, kas maavalitsused on ainult vahetalitajad keskvalitsuse ja vallavalitsuste vahel, keskvalitsuse ringkirjade kohapealsed paljundajad ja edasisaatjad ning saadud vastuste kokkuvõtjad ning keskvalitsusele edasiandjad, nagu neid tihti iseloomustakse, või on neil ka otsesed ülesanded täita, tuleb üksikult peatuda maavalitsuse iga tegevusala juures.

Administratiiv ala.

Kui nimetamata jätta need ülesanded administratiiv alal, mis administratiiv võimukandjaga iseenesest kaasas käivad ja keskvalitsuste korralduste edasiandmised, saame administratiiv alal maavalitsustele järgmised ülesanded:

1. Valla- ja alevivalitsuste tegevuse juhtimine,
2. Valla- ja alevivalitsuste tegevuse järelvalve,
3. Valla- ja alevivalitsuste tegevuse revideerimine,
4. Valla ja alevi valimiste korraldamine,
5. Valla- ja alevivolikogude seadusevastaste otsuste protestimine adm. kohtu korras,
6. Tulekahjude ja muude loodusliste õnnetuste vastu võitlemine,
7. Kaitseväge korterite ja kütte mu-retsemine ja laskeplatside ning sunnivõt-korraldamine,
8. Vangide ja küüdi vedude ning sõitude korraldamine,
9. Valdade ja alevite piiride muutmine, uute asutamine, valdade ühendamine,
10. Vallasekretäride kursuste ja eksamiste korraldamine.
11. Maa postiolude korraldamine.

Et nende ülesannete nimekirja taga seisab ka töö, selle tõenduseks mõned arvud: Valla- ja alevivalitsuste tegevuse järelvalve alal on maavalitsuste administratiiv osakondade poolt läbivaadatud keskmiselt ühe maavalitsuse poolt (v. „Maaomavalitsus“ nr. 4 — 1927 a. lehek. 54): 1920 a. 496 prot. 5005 otsusega, 1921 a. 479 pr. 4761 otsusega, 1922 a. 379 pr. 3858 otsusega, 1923 a. 381 pr. 3939 otsusega, 1924 a. 383 pr. 4285 otsusega, 1925 a. 312 pr. 3738 ots. ja 1926 a. 307 prot. 3555 otsusega. Läbivaadatud otsustest on kohtus protestitud keskmiselt ühe maavalitsuse kohta: 1920 a. 44, 1921 a. 44, 1922 a. 17, 1923 a. 46, 1924 a. 53, 1925 a. 39 ja 1926 a. 31 otsust.

Väikeseks ei saa pidada ka tööd, mis valla ja alevite kohapealne revideerimine maavalitsustele annab. 375 valla- ja 18 alevivalitsuse revideerimine nõuab maavalitsustelt ümmarguselt 400 päeva, arvestades ühekordse revideerimisega aastas. On aga vähem korraliku asjaajamisega omavalitsusi, mida tuleb 2—3 korda aastas revideerida. Sellega ühenduses revideerimise protokollide koostamine ja nende põhjal korralduste tegemine.

Valdade järelvalve ja revideerimise tööde peal on maavalitsustes ametis keskmiselt 1,4 inimest, adm. osak. üldse 2 isikut. Keskmiselt tuleb ühe maaval. adm. osakonna peale valla- ja alevival. järelvalve ja revideerimiste asjade 1925 a. 5171 kirja, 1926 a. 5982 kirja.

Kas see töö saab tegemata jääda või võib see muu töö kõrval äratehtud saada?

Haridusala.

Üldiste maavalitsuste ülesannetena haridusalalt võib nimetada:

1. Koolide korralduse kava valmistamine ja nende võrgu loomine,
2. Koolide võrgu muudatusteks ettepanekute valmistamine,
3. Õppeasutuste registreerimine,
4. Normaali õppekava maksmapanemine koolides ja tunnikavade kinnitamine,
5. Koolide instrueerimine ning revideerimine,
6. Maavalitsuste poolt ülevalpeetavate alg-, kesk-, kutse- ja täienduskoolide ja haridusasutuste juhtimine,

7. Järelvalve ja hoolitsemine, et koolid tarvilikkude õppevahenditega varustatud oleksid,

8. Õppejõudude registreerimine ja nende ametist vabastamine,

9. Õpetajate palga arve pidamine,

10. Järelvalve, et vallad ja alevid koolide majanduslise külje eest tarviliselt hoolitseksid,

11. Haigestunud õpetajate asetamine tagavara õpetajatega,

12. Koolimajade ja ehituslaenude küsimuste lahendamine,

13. Riiklise toetuse jagamine kehvadele õpilastele,

14. Igasugu koolidesse puutuvate küsimuste lahendamine ja korraldamine eriseaduste ja määruste põhjal,

15. Haridusasutuste ja rahvamajade võrgu kava loomine,

16. Haridusasutuste järelvalve,

17. Haridustöö edendamine ja juhtimine väljaspool kooli, rahvaülikoolides, kursustel, pühapäevakoolides, lasteaedades ja lastekodudes,

18. Kursuste registreerimine,

19. Kultuur- ja muinsusväärtusliste varanduste alalhoiu eest hoolitsemine,

20. Rahvaraamatukogude järelvalve,

21. Igasugu rahva haridusse puutuvate küsimuste lahendamine ja korraldamine, mis eriseaduste ja määrustega maakoolivalitsuste peale pandud.

Sellest tööst langeb otsekohele koolinõunikku ülesandeks pt. 5 all nimetatud koolide instrueerimine ja järelvalve ning pt. 20 all nim. rahvaraamatukogude revideerimine, kuna muu töö teostakse haridusosakondade (koolivalitsuste) poolt.

Üle 1200 algkooli ja üle 3000 algkooliõpetaja korraldamine ja viimastele palga

maksmine on teatud hulga tööga seotud, eriti õpetajate palga arvestuse keerulisuse juures. Vahekirjade hulk haridusosakondades tõusis aastas kuni 16.000 peale. Ametnikke kokku 11 maavalitsuse haridusosakonnas 21.

Maavalitsuste poolt ülevalpeetavaid kooli oli 1-ks juuliks 1926 a. 30 — 319 õppejõuga.

Hoolekande ala.

Töö-hoolekande osakondade ülesannetesse kuulub:

1. Üldine järelvalve valdade ja eraorganisatsioonide hoolekande tegevuse üle,
2. Juhtnõotide ja nõu andmine vallaomavalitsustele hoolekande ostarbekohaseks täitmiseks, valdade vahel tekkivate lahkarvamiste lahendamine ja kaebuste otsustamine,
3. Laste eest hoolekanne,
4. Laste ja vanade ning kõrvalabi vajavate kodude asutamine ja ülevalpidamine,
5. Hoolekandevaluste registri pidamine maa piirkonnas,
6. Hoolekande statistika korraldamine,
7. Tööandjate ja põllutöölise teenistusvahetuste lahendamine,
8. Riiklise hoolekande vahetalitus,
9. Riiklise pensioni nõudjate palvete läbivaatamine ja nende kohta teatete kogumine,
10. Pensioni määramiste küsimuste otsustamiseks ettepanemine,
11. Pensionide väljamaksmine,
12. Pensionide üle arvepidamine,
13. Pensioni saajate pensioni edasisaamise õiguse kontrollimine ja tõestamine.

Et vähegi ülevaadet saada töö ulatusest, tuleb äramärkida, et juba 1925 a. makseti pensioni rahasid maavalitsuste kaudu 80 milj. senti, maavalitsus kulutas sel samal aastal ligi 20 milj. senti hoolekande peale, mis 1920 a. veel 10 korda väiksem summa oli, 1929/30 a. aga 619.031 kr. ja 1930/31 a. 671.239 kr. ilma adm. kuludeta. 1. jaan. 1926 a. oli maaval. korralduses keskmiselt 451 pensionääri, ühe hoolekande osakonna ametniku peale tuli 1925 a. 62.378 kr. läbikäinud pensioni rahasid ja 3929 pensioni raha lõigendit. Maavalitsuste ülevalpidamisel on 10 vanade ja vigaste kodu, 9 lastekodu ja 2 nõrgamõistuslike varjupaika. Selle töö teostamiseks ei ole igas maavalitsuses üht ametnikkugi, kogusummas 12,7 ametnikku 11 maavalitsuse peale.

Tervishoiu ala.

Tervishoiu alalt on maavalitsuste ülesannetena nimetada:

1. Üldine elanikkude tervishoiu eest hoolitsemine ja järelvalve teostamine,
2. Kooli tervishoiu korraldamine,
3. Haigemajade ja muude tervishoiu asutuste asutamine ja ülevalpidamine,
4. Maavalitsuse apteekide asutamine ja nende järelvalve,
5. Maavalitsuse arstlise personaali töö korraldus,
6. Maakonnas tegutsevate arstide, hambaarstide, ämmaemandate ja halastajaõdede registreerimine ning nende tegevuse järelvalve,
7. Valve haigemajade, apteekide ja rohkukaupluste üle,
8. Külgehakkavate haiguste vastu võitlemine,
9. Kaitserõugete panemine,
10. Tervishoidline järelvalve toiduning joogivalmistamise asutuste ja müügi-kohtade järele,
11. Tööstuste ning avalikkude asutuste tervishoidline järelvalve,
12. Lubade andmine haigete transporteerimiseks,
13. Matusepaikade järelvalve,
14. Tervishoiu statistika korraldamine. Arstlist personaali oli maavalitsustes 1929 a. 281 isikut. Arstlise järelvalvele kuulus 1-ks juul. 1926 a. 227 (Lääne) — 640 (Pärnu) asutust. 1926 a. oli maavalitsustel 10 haigemaja kuni 305 voodiga. Maavalitsuste kulud tervishoiu peale, ilma adm. kuludeta, olid: 1929/30 a. 455.252 kr., 1930/31 a. 490.509 kr. Ametnikke kokku 11 maaval. 5,5.

Teed ja ehitused.

Rahaliselt kõige suuremad ülesanded on maavalitsustel täita teede alal.

Nendest on nimetada:

1. Kivi- ja killustikteede ehitamine ja korrashoid,
2. I. kl. kruusateede parandamine ja korrashoid,
3. Sildade ehitamine ja parandamine,
4. Kruusateede paranduse korraldamine ja paranduse järelvalve,
5. Sildade, käsipuude ja kilomeetri- ning teejuhi postide tarvis metsamaterjali muretsemine, kruusaaukude võõrandamine ja korrashoidmine,
6. Teede ja sildade eelarvete ja plaanide valmistamine,

7. Tööta töölistele ühiskondliste tööde korraldamine,

8. Postijaamade korraldamine ja revideerimine,

9. Tehniline järelvalve avalikkude ja tööstusliste hoonete üle,

10. Erateede korraldamine ja nende alla maade võõrandamine,

11. Ehituste hindamine,

12. Jõuvankrite registreerimine ja järelvalve,

13. Igasugu liikumis-, ehitus-, ühendus- ja tehniliste küsimuste lahendamine,

14. Autojuhtide eksamite korraldus.

Juba 1925 a. kuulus maavalitsuste korraldusse ja järelvalvesse ilma Järvamaata, kust andmed puuduvad, 20.917 kilom. teid ja 17.449 silda trumpi, kuni 1919—1925 a. olid 10 maavalitsust ehitanud teid 176,7 kl. ja 271 silda ning trumpi, kulutades teede ehit. peale 1.083.668 kr. ja sildade ehituse peale 438.734 kr. 1929 a. töötasid teede osakondades kokku 21 ametnikku, eriteadlasi 160, kuna neid 1920 a. maavalitsuste teenistuses oli vaid 7 isikut.

Põllumajanduse ala.

Maareformi teostamise alguaastatel on sellele kaasaaitamine maaval. põllumajandusosakondadele suuremaks tööks olnud. Suure hulga planeeritud normaal- ja käsitöökohtade kandidaatide kinnitamine kuulus maaval. ülesannetesse, kaasatuues igas maavalitsuses sadandate protokollide läbivaatamise ja tuhandate kandidaatide õiguste kontrollimise ning rea protsesse. Kuni 1. jaan. 1926 a. on maaval. määranud kandidaate 1169 tükeldatud mõisa kohtadele.

See töö on nüüd minimumini vähenenud, kuid mitte täiesti lõppenud. Ülesannetest põllumajanduse alal võib veel nimetada:

1. Maareformi teostamises kaasaaitamine,

2. Agronoomiline abiandmine,

3. Põllumajanduslise hariduse eest hoolitsemine põllutöö- ja kodumajapidamiskoolide ülevalpidamisega ja kursuste ning ettelugemiste korraldamisega,

4. Põllumajanduslise kirjanduse levitamine,

5. Maaparandustööde korraldamine,

6. Katsepõldude korraldamine,

7. Põllutööriistade tüürijaamade asutamine,

8. Seemnevilja puhastusjaamade ülevalpidamisele kaasaaitamine,

9. Loomade tõuparanduse ja põllumajanduse eest hoolitsemine,

10. Veeühingute asutamine, nende järelvalve ja veejuhtmete korrashoiu organiseerimine,

11. Loomade tervishoiu eest hoolitsemine loomaarstide kaudu,

12. Loomakliinikute asutamine ja ülevalpidamine,

13. Loomataudide vastu võitlemine,

14. Tapamajade tegevuse järelevalve,

15. Maavalitsuste oma põllumajapidamiste juhtimine.

Põllumajanduse alal on 9 maavalitsust 1919—1925 a. jaganud toetusi 250.546 kr. ja 10 maaval. on selle sama aja jooksul korraldanud 1594 kursust. 1-ks jaan. 1926 a. oli maaval. ülevalpidamisel 8 põllutöö- ja 2 kodumajapidamiskooli. Muude andmete üleslugemine tegevusalalt viiks pikale. 1929 a. oli maaval. ametis 47 loomaarsti, 20 loomavelskerit, 10 isikut loomakliinikute personaali, eriteadlasi põllumajand. alal 6.

Ülesanded maaval. majanduse ja sekretariaadi alalt jätan üleslugemata, kui tööd, mis seotud enam vähem muude ülesannetega, nende küsimuste otsustamise ja maaval. olemasoluga, kuigi näit. maavalitsuste ja maavolikogu otsuste arv ise juba ütleks, et ei ole ainult paberisi paljundatud, vaid küsimusi ka otsustatud. 1919—1925 a. on 10 maavalitsust pidanud 7861 koosolekut 72.449 otsusega ja maavolikogud 364 koosolekut 7990 otsusega (v. „Maaomaval.“ Nr. 11 — 1927 a. lehek. 231).

Maavalitsuste ülesannete üleslugemine, mis sugugi ei pretenteeri täiuslikkuse ega detailsuse peale, peab vastuse andma neile, kes julgevad, asja mitte tundes, maavalitsusi nimetada ainult vahetalitajateks, vaid et maavalitsustel on tegu praegu suure hulga ülesannetega, mis täita jäävad ka siis, kui maavalitsused peaksid kaotatama.

Kas ja kes neid täita suudaks, ning milliste tagajärgedega, see on ise küsimus, mille vaatlusele tuleme pärast. Enne seda leiame vastuse küsimusele, kui kallis aparatuur on maaomavalitsuste II aste.

III. Maavalitsuste kallidus.

Kui kallid, kas kalliduse armastamise pärast?

Nii mitmestki kirjutusest kui ka ettekandest nähtub, et maavalitsusi peetakse kalliks ja sellepärast, et nad kokkuhoiust lugu ei pea, et neil ükskõik riiklise rahanduse seisukord.

Selle valearvamise ümberlukkamise tõenduseks ainult kaks märkust:

1. Kui lehitseda omavalitsusliitude mär-gukirje, kongresside ja esituskogude otsu-seid, käib neist punase joonena läbi nõue, et uute seaduste koostamisel ja maksma-panemisel omavalitsuste kohustuste alal arvestataks rahva majanduslise kande-jõuga.

2. Maavalitsused ilma ühegi välispidise mõjuta on vähendanud oma koosseise: 1920 a. oli kümnes maavalitsuses 71 vali-tuse liiget, 1929 a. 43; 1920 a. oli ametnik-ke (eriteadlased väljaarvatud) 386, 1929 a. — 166 ametnikku.

Maavalitsuste liikmete arv oleks mõneski maavalitsuses veel väiksem, kui seadus siin takistajaks ei oleks.

Kulude võrdlus.

Ei ole võimalik kõiki maavalitsuste ku-lusid võrrelda vastavate kuludega, kuid mõningate kulude kõrva võib otse seada samalaadilisi, mis aitavad tõendada, et **maavalitsused täidavad oma ülesandeid odavamalt teistest.**

Administratiiv ala.

Kas on maavalitsuste administratiiv osakondade kulud suuremad kui Vene va-litsuse ajal?

Vene ajal oli Eesti kubermangu ja Liivi kubermangu Eesti osas 17 talurahvaasja-de komissari, kes said igaiüks aastapalka 2000 kuldrubla + sõiduraha 350 rubla + kantseleikulud 500 rbl., kokku 2850 rubla. Võttes see summa 17-kordselt, saame ko-gusummas 48.450 rubla, ehk Eesti krooni-des (1 rbl. = 2 kr.) 96.900 krooni.

Eestis on 11 maavalitsust, sellega 11 administratiiv osakonda, ehk end. taluraha-vaasjade komissaride ülesannete täitjat, kes teostavad järeelvalvet 375 valla -ja 18 alevivalitsuse üle. Administratiiv osakon-nad ühes revideerimise kuludega on maks-ma läinud 11 maavalitsuse liikme ja 14 ametnikuga 1929/30 aastal 46.184 kr., kusjuures osa ametnikke on ka teiste osa-kondade töid teinud, **sellega võrreldes Vene ajaga üle poole odavam.**

Selle summaga on revideeritud 393 val-la-alevivalitsust, igaiühte vähemalt kord aastas, s. o. 393 päeva. On vastu võetud ja välja saadetud (andmed 1925 a. kohta) 51.711 kirja, läbivaadatud 29.902 volikogu otsust, 14.112 aruannet ja eelarvet; seatud kokku ülemaakondlised aruanded valdade (alevite) aruannete ja eelarveliste tulude-kulude kohta, igakuulised pensionimaksu-de, vangide toidukulude aruanded; on ad-ministratiivkohtus protesteeritud 974 val-

la-(alevi-)volikogu otsust; on kinnitatud hulk vakuraamatu lisasid; antud välja hulk jahilube; on korraldatud tulekahjude vastu võitlemist, mobilisatsiooni ja väetee-nistuskohustuste täitmise järeelvalvet; kaitsevæele korterite ja kütte muretsemist; vangide, küütide ning teiste sundus-likkude vedude korraldust, valdade piiride korraldust ja uute valdade asutamist; pandud toime vallasekretäride kursusi ja ek-same; antud edasi keskvalitsuse korraldu-sed. Järjelikult on tehtud ülesannete alal märksa rohkem, kui veneaegsed ko-missarid, kelle ülesannete ulatus palju kit-sapiirilisel, kuna järeelvalve ja revideeri-mine vallavalitsuste töö ulatuse kasvamise tagajärjel palju suurem. See töö on tar-vitanud 24 inimese tööjõu.

Peale selle on osakonna juhatajad täit-nud teisi ülesandeid: esimeestena juhtinud maavalitsuste üldist tegevust ja võtnud osa mitmesugustest komisjonidest ja esindustest (5), juhatanud teisi oakon-di (6), mille arvel võiks veel mahaarvamisi adm. osakonna kuludest teha.

Haridusala.

1918—1926 a. allus maavalitsustele aas-tas keskmiselt 1207 algkooli 2565 õpetaja-ga, keskmiselt iga maavalitsuse kohta 110 algkooli — 233 õpetajaga. Siia juurde on arvamata hiljemalt asutatud täiendus-, kutse- ja keskkoolid ja nende õpetajad. Selle juures on maaval. haridusosakondades ametis olnud 27 ametnikku. 1926 a. on ametnikkude arv vähenenud 27 pealt 25 peale ja 1929 a. on ametis kokku 22 amet-nikku, s. o. keskmiselt iga maaval. hari-dusosakonna kohta 2 ametnikku ehk niisama palju kui on maavalitsuste juures koolinõunikke ehk tagavaraõpetajaid. Tegelikult on maaval. haridusosakondade ametnikkude arv veelgi väiksem, sest mit-mes maavalitsuses täidavad haridusosa-konna ametnikud ka teiste osakondade ametnikkude kohuseid ja peale 1929 a. on maavalitsuste ametnikkude koosseis veel-gi vähendatud. Pärnumaal on haridusosa-konnas 1 asjaajaja, 1 ametnik ja osakonna juhataja, kes ühtlasi maavalitsuse sekre-tär. Asjaajaja ja ametniku palk aastas on kokku kr. 2820. Haridusosakonna eel-arve kulude summa 1930/31 a. on kr. 51.126,59 + kr. 2820, kokku kr. 53.946,59 — seega läheb ametnikkude palgaks 5,2% hariduse kuludest. Kui juurde arvata veel osakonna juhataja pool palka (½ palka arv-atud maaval. sekretärina), tõuseb palga summa kr. 4020 peale ja üldised hariduse

kulud seega kr. 55.146,59, millest osakonna palga summa teeb välja 7,1%.

Haridusosakonnale allub kinnitatud koolivõrgu järele 97 algkooli 236 õpetajaga ja maavalitsuse ülevalpeetavaist koolist 10 kooli 53 õppejõuga, kokku 107 kooli 289 õppejõuga. Peale selle allub osakonnale: 7 kodukooli — 8 õpetajaga, 9 lasteaeda (suveti) 11 õpetajaga, 7 pühapäevakooli (talveti) — 7 õpetajaga, 73 avalikku rahvaraamatukogu ja 20 mitmesugust kursust. Üldse on Pärnumaal 1930 a. olnud 230 hariduslikku üksust, milles tegevad olnud 323 õppejõudu. Kuni 1931 a. on haridusosakonnas peetud 800 õpetaja teenistuskirju. 1930 a. kestel on haridusosakonna poolt „Maavalitsuse Teatajas“ avaldatud valla- ja alevivalitsustele, koolidele, rahvaraamatukogudele jne. — 82 mitmesugust ringkirja.

1930/31 a. eelarvega kulutab haridusosakond:

- 1) Koolide inspeksiooni peale (koolinõunikkude palk ja sõidurahad, arstiabi) Kr. 2.284,—
 - 2) Algkoolide peale (õpetajate arstiabi, tagav. õpet. sõidur.) „ 10.600,—
 - 3) Keskk-, kutse- ja täiendus- koolide ülevalpidam. „ 33.732,59
 - 4) Toetused kehvem. õpil. „ 2.250,—
 - 5) Harid.-töö väljasp. kooli (kurs., raamtkog. jne.) „ 1.720,—
- Kokku hariduse peale Kr. 51.126,59

Juba esitatud arvud näitavad, et haridusosakonna administratsiooni kulused 5,2% ulatuses ei saa suureks pidada ja osakonna juhataja toob administratsiooni kulude lisaks ainult 1,9%. Loomulik, et administratsiooni kulud võivad kõikuda ühes ehk teises maakonnas, nad võivad olla vähemad ehk suuremad, kuid need andmed näitavad, et hariduse aparadi ülevalpidamise kulud ei ole sarnased suured, et nende asutuste ülevalpidamise praeguse töö juures ja praegusel kujul kalliks teeks.

Kui võrrelda veneaegsete rahvakoolide inspektori palkasid praeguste vastavate kuludega, ka see näitab, et praegused kulud on palju väiksemad.

Vene ajal sai rahvakoolide inspektor palka 2923 rbl. 20 kop., kantselei kuludeks 600 rbl. ja iseäralisi kulused 550 rbl. aastas, kokku 4073 rbl. 20 kop. aastas. Pärnu maakonnas oli ametis 2 inspektorit, seega läks nende ülevalpidamine maksma 8146

rbl. 40 kop. ehk arvestades 1 rbl. = 2 kr., s. o. meie rahas 16.292 krooni.

Praegu on ka ametis 2 koolinõunikku, saades palka à 260 kr. kuus, seega 2 koolinõuniku palk aastas teeb välja Kr. 6240, arvates siia juurde veel maavalitsuse poolt kulutatud koolide inspeksiooni (koolinõunikkude sõidu- ja päevarahad, arstiabi j. n. e.) kulud Kr. 2824, tõuseks see summa Kr. 9064 peale, mis välja teeb 55% veneaegse rahvakoolide inspeksiooni kuludest. Kui koolinõunikkude summale Kr. 9064 arvata juurde veel haridusosakonna 2 ametniku palk Kr. 2820 ja osakonna juhataja palgaks Kr. 1200 (1/2 palka arvestatud m/v. sekretärina), teeks see kokku kulused Kr. 13.084 ehk veneaegse 2 rahvakooli inspektori kuludest 80%. Selle juures peab arvestama, kui vene ajal kulud see summa 2 inspektori peale, siis sellest 80% kuludega on tänapäev ametis 2 koolinõunikku, 2 kantselei ametnikku ja osakonna juhataja. Haridusosakonna ülesanded on aga palju suuremad, kuna inspektoritele allusid ainult algkoolid.

Täiesti aluseta on aga ka väide, nagu oleks riik oma õppeasutuste ülevalpidamisel kokkuhoidlikum kui omavalitsused. Seda näeme juba koolimajade ehitamise juures. Virumaal on ehitatud kaks keskkoolimaja, mõlemad kaheharulise keskkooli tarvis, ja need läksid maksma kumbki umbes 90.000 krooni. Samal ajal läks aga Petseri riigigümnaasiumi hoone maksma üle 400.000 krooni, s. o. üle nelja korra kallimaks.

Samane lugu on keskkoolide ülevalpidamise kuludega. Petseri ja Läänemaa riigi ühigümnaasiumides maksab 1930/31 a. 20 klassikomplekti ülevalpidamine eelarvete järgi Kr. 101.406, sellega ühe klassikomplekti ülevalpidamine Kr. 5070.

Samal ajal on kulused:

- Virumaa Rakvere poeglaste gümnaasiumis Kr. 21.363,—
 Virumaa Jõhvi ühigümna. „ 26.164,—
 Virumaa Väike-Maarja üh.-gümnaasiumis „ 20.903,—
 Kokku 16 klassikompl. Kr. 68.430,—

Sellega ühe klassikomplekti ülevalpidamine Kr. 4276, s. o. Kr. 794 odavam kui riigikoolides, kuigi eeltähendatud riigikoolid on kaheharulised, mille tõttu üksiku klassikomplekti ülevalpidamine just see! peaks olema odavam.

Hoolekande ala.

Maavalitsuste hoolekande administratsiooni kulud moodustavad 1929/30 a. ainult 4,1% ja 1930/31 a. 3,8% maavalitsustel hoolekande peale minevatest summadest, mida võrdlemisi väikseks tuleb pidada. Maavalitsuste kasuks räägivad ka nende hoolekandelised asutused.

Maavalitsuste poolt peetakse üleval 1) 10 vanade ja vigaste kodu, kus keskmiselt läheb üldkuludid ühe hoolealuse kohta päevas 85 senti, 2) 9 lastekodu, kus keskmiselt üldkulu päevas ühe hoolealuse kohta 1 kroon 27 s. ja 3) 2 nõrgamõistuslike varjupaika, kus keskm. üldkulu ühe hoolealuse kohta 69 senti päevas. Kui neid andmeid võrrelda Eesti Statistika 1930 a. septembri numbris (9) toodud riigi ja keskasutise poolt ülevalpeetavate vastavate asutuste kuludega, siis leiame, et vanadekodule vastavas sõjainvaliidide asutises läheb ühe hoolealuse ülalpidamiseks üldkuludid Kr. 1,30 päevas ehk 45 senti päevas kallim kui maaval. vanadekodudes; riigi Vaivara lastekodus läks ühele hoolealusele üldkuludid päevas Kr. 1,80 ehk 53 senti päevas kallim kui maaval. lastekodudes keskmine kulu; riigi Udriku nõrgamõistuslike kodus läks ühele hoolealusele üldkuludid päevas Kr. 2,70 eek Kr. 2,01 päevas kallim kui maaval. vastavais asutises. Sedasama leiame hoolekande asutiste personali palkade võrdlemisel. Nii, näiteks, läks maavalitsuste lastekodudes personali palkadeks (administr. kulu) iga lapse kohta aastas keskmiselt 89 kr., kuna riigi Vaivara lastekodus — 166 kr. ehk kahekordselt rohkem.

Muudel aladel

puuduvad võrdlevad andmed, võiks vaid äramärkida seda, et tervishoiu alal olid administratiiv kulud tervishoiu kuludest 1929/30 a. ainult 3,7% ja 1930/31 a. 3,5% ja teede ning sildade ehitust on teostatud 1926 aastal kogutud andmete järele keskmiselt 14,03% alla Teedeminist. poolt kinnitatud eelarve hinda.

Niisama, nagu eelpool toodud aladel, võib maaval. kulu summe julgesti võrrelda lasta vastavate kulu summadega teiselt ülensannete teostajatelt, sest tulemused näitavad, et **siüüdistus maavalitsuste kalliduses on aluseta**. Kui üksikutel juhtudel ülearseid kulutusi ette on tulnud, siis mitte tingitult maavalitsusest, kui valitsemise moodusest, vaid üksikutest tegelasest, aga ka põhjustest, mis sugugi ei ole-

ne maavalitsustest, kuigi see nende, kui teostajate, arvele kantakse.

Nii on põllutöökoolid, töepoolest, kallid asutused, kuid see kallidus on tingitud keskkohas maksma pandud korrast ja sellest olenevast suurest õpetajate arvust. Maavalitsustel puudub võim seda korda muuta.

Ka teede ehituse ja korrashoiu asjus on rahulolematused olemas, kuid, tuleb meeldetuletada, et teedeosakonna tööd korraldaks Teedeministeeriumi täpsete juhtnõu-ride järele, m. v. on Ministeeriumi täidesaatvad organid. Omal algatusel ja omavalitsuste õigustega talitades oleks nii mõnegi nurina põhjus puudunud.

IV. Omavalitsuste iseseisvus maksude määramisel.

Omavalitsuste maksuseaduse ja omavalitsuste ümberkorraldamise ametlik kava Majandusministeeriumis tugeneb tervelt sellel leidusel, et omavalitsused ajavad iseseisvat maksupoliitikat, takistades sellega sirgejoonelise riigi finantspoliitika ajamist. Selle takistuse kõrvaldamise abinõuks on ettenähtud maavalitsuste kaotamine ja teistelt omavalitsustelt nende õiguste äravõtmine, mis neile üldse omavalitsuste iseloomu annavad.

Kui aluseta need väited on, seda laseme kõnelelda arvudel.

Rahaliste aruannete järele on vahakord riigi ja omavalitsuste kulude vahel järgmine, s. o. üldisest kodanikkude maksukoormast kulutavad:

Keskvalits. Omavalits. kokku.

1) Inglismaal	66,5 %	33,5%
2) Rootsimaal	51,8 %	48,2%
3) Taanimaal	50 %	50 %
4) Hollandis	45,5 %	54,5%
5) Saksamaal	41,9 %	58,1%
6) Schveitsis	28,37%	71,7%
7) Eesti vabar.	79,5 %	20,5%

See tähendab, et kõikidest maksudest ühtekokku, mis kodanikud riigi, linnade, valdade, maavalitsuste ja alevite heaks maksavad, läheb Kr. 38.935.000,— ehk 79,5% ehk ümmarguselt $\frac{4}{5}$ Eesti Vabariigi keskvalitsuse heaks ja Kr. 10.060.000,— ehk ainult 20,5% ehk ümmarguselt $\frac{1}{5}$ kõigi omavalitsuste heaks ühtekokku. Need arvud näitavad vastuvaidlemata seda, kui kokkuhoiust kõneldakse, kus ja kelle arvel seda siis kõigepealt teostada võib ja kokkuhoida tuleb.

Kuid vaatame edasi, kuidas jagunevad

eelpool nimetatud maksusummad ja kulu-
de % üksikute omavalitsuste liikide vahel
ära ja kui palju saab sellest riik ja palju
linnad, maakonnad, vallad ja alevid. Eesti
Statistika Nr. 109 — 1930 a. lehek. 707,
artikkel „Maksukoormatus Eestis“ toob
selle kohta järgmised andmed 1928/29 a.
kohta:

I. Maksud riigi heaks

	Kr.	%
kogusummas . . .	38.935.000	79,5
2. Maksud maavalits. h.	1.458.000	3
3. Maksud vallaval. h.	3.942.000	8
4. Maksud linnaval. h.	4.479.000	9,1
5. Maksud alevival. h.	181.000	0,4
Kokku kõik aval. maksud	48.995.000	100

Sellest tabelist näeme, et üldisest mak-
sude kogusummast said maavalitsused
omale kõigest 3% ehk Kr. 1.458.000,—.

Kuid vaatame veel lähemalt ja üksikas-
jalisemalt, missugustest maksudest siis
need omavalitsuste maksud koosnevad ja
kuivõrra ehk missugusel määral nende
määramine ja mõjutamine oleneb maava-
litsustest enestest, mille üle h-ra maksu-
devalitsuse direktor omas ettekandes ma-
jandusministrile nii pikalt ja valusasti
kaebab.

Selleks toome jällegi andmed Eesti Sta-
tistika Nr. 109 — 1930 a. järele.

Meie avalikõiguslikud valitsusasutised
— riigi, maade, valdade, linnade ja alevite
omavalitsused said aruannete järele 1928/
29 m. aastal maksusid kogusummas järg-
miselt:

I. Maksud riigi heaks.

	Kr.	%
1) Tulumaks	2.690.000	5,5
2) Äri- ja tööstusmaks	2.739.000	5,6
3) Maa- ja hoonete m.	408.000	0,8
4) Maks kapitali %%	516.000	1,1
5) Kinnitusemaks	841.000	1,7
6) Pärandusemaks	480.000	1,0
I. Otsekoh. maks. kokku	7.674.000	15,7
1) Tempelmaks ja lõivud	4.681.000	8,4
2) Patendid ja proovid	173.000	0,4
3) Mitmes. tasu maks	586.000	1,2
4) Tollist sisseveo, väl- javeo ja t. tulud	20.860.000	42,6
5) Aktsiisim., veinid, napsid, liköörid, õlu, tubakas	4.565.000	9,3
II. Kauds. maks. kokku	31.261.000	63,8
I. Otsek. maks. kokku	7.674.000	15,7
Maksud riigi heaks ühtekokku	38.935.000	79,5

II. Maksud maavalitsuste heaks.

	Kr.	%
1) Tulumaks	491.000	1,0
2) Kinnisvaramaks	687.000	1,4
3) Ärimaks	83.000	0,2
4) Trahterimaks	82.000	0,2
5) Lõbustusmaks	48.000	0,1
6) Liikumisabinõudemaks	29.000	0,1
7) Teedekapitali maks	40.000	0,1
8) Muud maksud (laa- da- ja turuplatsi, laskeriistadelubade, jahilubade, suvita- jate, kantseleim.)	48.000	0,1
Kõik maksud maaval. heaks kokku	1.458.000	3,0

III. Maksud linnavalitsuste heaks.

	Kr.	%
Üle paarikümne iseseis- va maksu kokku	4.479.000	9,1

IV. Maksud alevivalitsustele.

	Kr.	%
Üle 20 maksu ehk mak- suosa kokku	181.000	0,4

V. Maksud vallavalitsuste heaks.

	Kr.	%
1) Kinnisvaramaks	791.000	1,6
2) Tulumaks	225.000	0,6
3) Isikumaks	2.335.000	4,8
4) Muud maksud omav. maksuseaduse alusel	591.000	1,2
Maksud vallav. h. kokku	3.942.000	8,0
Kokku kõik aval. maks.	48.995.000	100

Sellest tabelist näeme, et maavalitsused
saavad kogusummas:

1) Tulumaksu	Kr. 491.000
2) Kinnisvaram.	„ 687.000
3) Ärimaksu	„ 83.000
4) Teedekapit. m.	„ 40.000
Kokku	Kr. 1.301.000 ehk 2,7%

Nende maksude määrad ja määramine
olenevad ikka ja ainult keskvalitsusest ja
keskvalitsuse asutustest.

Maavalitsuste heaks minevatest maksu-
dest määrab seega keskvalitsus kindlaks
kokku Kr. 1.301.000,— ehk 88%.

Maavolikogude ja maavalitsuste mää-
rata jääb oma maksudest ainult trahteri-
maks Kr. 32.000, lõbustusmaks Kr. 48.000
ja muud väikesed maksud, kokku Kr. 77.000
suuruses, kogusummas Kr. 157.000,— ehk
12% ulatuses.

Kuid kui tähelepaneme, et riigi tulud ei
olene üksi maksudest, vaid riigi ehk kesk-
valitsusele annab tulusid näit. piiritusmo-

nopol, raudtee, post, telegraaf, telefon, riigimetsad, põlevkivi, sadamad, patendid, riigimaade rent jne. jne., siis vaatame ja võrdleme sellepärast veel lühidalt riigi ja omavalitsuste kulude-tulude aruandeid.

Kogu avalikõiguslik Eesti Vabariigi administratsioon sai 1928/29 a. oma ülesannete täitmiseks tulu Kr. 110.601.000,— ja selle hulgas tulu maksudest Kr. 48.995.000, s. o. 44,3%.

Riigi ja omavalitsuste kogutulud (korralised ja erakorralised kokku) olid 1928/29 m. a. ühtekokku Kr. 110.601.000. Sellest riigi tulud Kr. 89.165.000, ehk 80,6% (arvatud maha omavalitsustele antav toetus Kr. 2.998.000), linnavalitsustele Kr. 11.017.000, ehk 10%, alevivalitsustele Kr. 352.000 ehk 0,3%, vallavalitsustele Kr. 5.835.000 ehk 5,3% ja maavalitsustele Kr. 4.232.000 ehk 3,8%. Maavalitsuste tulude kogusumma Kr. 4.232.000 seisis koos riigi poolt maavalitsustele antud toetusest kindlaks määratud otstarbeks Kr. 1.995.000, mis teeb maavalitsuste kogutuludest 47,1% ja seaduste ehk keskvalitsuse poolt kindlaks määratud tulu, kinnisvara-, põhiäri- ja teedekapitali maksude osadest Kr. 1.301.000, ehk 30% maavalitsuste tuludest, siis mitmesuguseid tulusi ettevõtetest, põllutöökooli katsetaludest, vanade ja lastekodude majapidamistest, õppemaksudest, varanduste kasutamisest jne. Kr. 77.900,— ehk 19,2% ja lõpuks kõiges Kr. 157.000 ehk ainult 3,7% maksudest, mille määramise kohta ka maavolikogudel enesest sõnake kaasa on kõneleda, nagu seda on näit. trahterimaks, lõbustusmaks, laada- ja turuplatsi maks jne.

Ainult 3,7% oma tulude määramise kohta on 11 maavolikogul võimalik kaasa kõneleda ja otsustada ja ometi kirjutatakse pikki ettekandeid, et see takistab sirgejoonelist ja ratsionaalset finantsreformi teostamist ja ikka veel kuuleme kaebusi, et riiklist finants- või majanduspoliitikat juhtivatel organitel on veel vähe võimalusi, mõju ja võimu avaldada omavalitsuste tegevussuunale.

V. Kes võiks seniseid maavalitsuste ülesandeid täita?

Kui selgunud on, et maavalitsustel on suur hulk ülesandeid, mis tätmata ei või jääda, siis, kui tahame maavalitsusi kaotada, peame vastuse leidma küsimusele, kes võiks seniseid maavalitsuste ülesandeid täita, juurde lisades muidugi, kui küsimust õiglaselt lahendada soovime ja mitte ainult lihtsast vaenust maavalitsuste

vastu, kes seda paremini ja odavamalt teha suudaks.

Selliste asetäitjatena on nimetatud vallaomavalitsusi, riigikeskvalitsust, selle kohapealseid esindajaid ja valdade sihtühinguid.

Kas ja missuguseid maavalitsuste ülesandeid need täita suudaksid ja milliste tagajärgedega, selle vaatlusele asumegi järgmiste ridadega.

Milliseid maavalitsuste ülesandeid suudaks vallad täita?

Administratiiv alal on maavalitsuste suuremaks ülesandeks vallaomaval. tegevuse järelvalve ja revideerimine. Seda ülesannet valdade eneste kätte anda ei saa, see on seletamata selge.

Hariduse ja kooliküsimusi ei saa siduda valla administr. piiridega, ei saa sulgeda neid ühe väikese omaval. üksuse piirkonda, ka siis kui väikesed kääbusvallad kaovad.

Juba praegu kaevatakse, et kohaliku koolivõrgu väljaarendamist takistavad eestkätt vallapiirid ja vallavalitsuste omavaheline leppimatus. On küllalt juhuseid, et võõra valla lapsi ei taheta kooli võtta, nõutakse erilisi majanduslikke kulusid, mis teinekord lähevad kohtuprotsessideni.

Koolivõrgu korraldamine, koolide järelvalve, instrueerimine, kesk- ja kutsekoolide asutamine ja ülevalpidamine, õpetajate registreerimine, vabastamine, asetäitjate määramine, avalikkude raamatukogude võrgu korraldamine, vabaharidustöö jne. on ometi ülesanded, milliseid ei saa siduda vallaomavalitsusega. Ei jaksa ju ometi üks vallaomavalitsus üksinda ülevalpidada täiendus-, kutse- ehk keskkooli.

Ja kuidas saaks vallavalitsus asetäitjaid õpetajaid määrata? Kas kool sulgeda ja kuulutuse läbi otsida asetäitjat õpetajat! Ehk kes lahendaks kooli ja vallaomavalitsuse vahelised tülküsimused, nagu: õpetajate maade küsimus, vajalise krediidi määramine kooli ülevalpidamiseks jne.

Ei saa ju vaielda selle vastu, kui vallaomavalitsused ise peaks õpetajate teenistuskirju, kuid siis peaksid vallavalitsused ka loomulikult palgatabelid kokku seadma. Õpetajate palgatabelite kokkuseadmine on aga tingitud omakord tunnikavade ja loomulikult peaks siis vallavalitsused ka tunnikavad kinnitama ehk neile need kinnitatult kätte saadetama. Õpetaja palgatabeli kokkuseadmine on küllalt keeruline ülesanne ja alati muutuv ja selle kokkuseadmine nõuab teatud vilumust. Koolide

õppetöö revideerimist ja instrueerimist loomulikult ei saa vallaomavalitsuse ülesandeks jätta vastavate asjatundjate puudumisel. Ka kesk-, kutse- ehk täiendus-koolide asutamine ja ülevalpidamine ei mahu vallaomavalitsuste tegevusraamidesse.

Kui rääkida ainukesest võimalusest, õpetajate palgatabelite kokkuseadmise vallaomavalitsuse peale panna, mis teatud raskustega seotud, siis tähendaks see kokkuhoidu maaval. haridusosakondadele, kus suuremates maavalitsustes vabaneks haridusosakonna arvepidaja. Muude haridusosak. ülesannete üleandmisest vallavalitsustele ei saa juttu olla.

Hoolekande alal kinniste hoolekande asutuste valdade hooleks andmine kas likvideeriks need asutused ehk teeks lõpmatu kalliks, sest valla piir on liig väike ühe asutuse jaoks. Lahtise hoolekande alal oleks aga asjale kasulik, kui laste eest hoolekanne antaks üle valdadele töö ühtlustamise mõttes. See töö ülepaigutamine tooks valdadele aga suure hulga uusi kulusid: maavalitsustel olid nad 1929/30 a. 81.999 kr. ja 1930/31 a. eelarvete järele 103.112 kr. Teiseks tuleks valdadele üleanda asjaajamise lihtsustamise ja kodanikkude tülitamise vähendamise sihiga riigi- ja omavalitsusteenijate pensionäärade pensioni lõigendite täitmine ja pensionirahade väljamaksmised.

Muude ülesannete üleandmise võimalused puuduvad. Nende ülesannete üleandmisega ei ole hoolekande ala maavalitsuste juures aga veel likvideeritud.

Tervishoid on ala, kus väike omavalitsusüksus ei suuda edukalt või peaaegu sugugi neid ülesandeid täita. Tervishoiu ala korraldus eeldab suuremaid omavalitsusüksusi. Ja sellepärast on ka tervishoiu alalt välja jäänud vallad ja väiksemad alevid. Parajaks üksuseks on käesoleval juhtumil just maavalitsused. Kui räägitakse, et soome vallad teostavad üsna hästi tervishoidu ja sellepärast ka meie valdadele võiks need ülesanded peale panna, mis praegu maavalitsustel, — siis unustakse ära, et soome vallad on õieti kihelkonnad, suured omavalitsusüksused, kus kuni 20.000 elanikku seisavad valla nimestikus. Ja kuigi ka meie valdu suurendada 10.000—20.000 elanikuni, ei saa ometi meie vallad sellasteks jõulisteks, sest et soome valdadel on peale suure elanikkude arvu veel suured kogukondlikud varandused, mis nendele väga suuri tulu-

sid võimaldavad. Meie vallaomavalitsustel puuduvad aga suuremad varad ning ettevõtted ja neid loomulikult ei saa ka siis kui valdu liita.

Arstlise personaali ja haigemajade ülevalpidamine on ülesanded, mis valdadele jõukohased ei ole.

Teede ja ehituste kohta makstab see veel rohkem. Valdadel teede ja sildade ehitusprojekte ja eelarveid kokkuseada, insenerisi, tehnikuid, teemeistreid ja teehöövliite juhte ülevalpidada, masinate parandukodasid sisseseada jne., kõik need on asjad, millest üldse juttu olla ei saa.

Põllumajanduse eriteadlasi igasse valda viia, —sinna maale me kulude tegemisega veel ei tohi jõuda, põllu- ja majapidamiskoolide ülevalpidamiseks ei ole vallad ka kaugeltki jõulised, kuna nad maavalitsustele juba väga tuntavalt enast tunda annavad.

Ja tulemus? **Vallaomavalitsustele saavad maavalitsused oma ülesannetest õige pisikese osa üleanda.** Üle 99% jääb valdadele üleandmata.

Milliseid maavalitsuste ülesandeid saaks keskvalitsus maavalitsustest paremini täita?

Administratiiv alal on valla- ja aleviomavalitsuste järevalve võimalik Kohtu- ja sisemin. kätte anda, kuid seda tööd ei teosta ministeeriumi praegune koosseis.

1919 või 1920 a., kui järevalve teostam. kord ei olnud veel kindl. määratud ja vallavalits. hakkasid volikogu otsustest ära kirju ja kõiki aruandeid siseministeeriumile saatma, uppus see paberite virna all ära, ning selle tagajärjel oldi sunnitud välja andma 1920 a. ajutine omavalitsuste järevalve seadus.

Praegu sõidavad revideerimistele harilikult kaks kõrgemat Kohtu-siseministeeriumi ametnikku. 300 päeva vahetpidamata sõitudel viibida nad ei saa, sest on ju peale revideerimiste tarvis aktid kokkuseada, Ministeeriumile ettekanded valmistada, puuduste kõrvaldamiseks korraldused teha, nende täitmise järgi valvata jne., nii et umbes pool aega, s. o. 150 päeva tuleks revideerimisteks kulutada. Paljuis valdades tuleb kaks-kolm korda käia, arvame kohalesõidu aja juurde, selleks poole osa valdasid võttes, saame kokku 980 päeva, sellega läheks 393 valla- ja alevivalitsuse revideerimiseks, võttes ühe

revidendi peale 120 päeva, juba 8 revidenti à 2880 kr. palka aastas, kokku 23.040 kr.

Nende revidentide päevarahad 980 päeva eest maksavad 4410 kr., sõidukulud raudteel (võtan näit. Tartu lähtekohaks) tõuseks 4344 kroonile, sõit maal 69 vallas (alevis) teeks välja 1300 kilomeetrit, posthobuste taksi järgi 18 snt. klm., läheks maksma 234 kr. Tartumaa valdade ja alevite arv teeb välja $\frac{1}{6}$ osa riigi valdade arvust, selle järgi sõidukulu terves riigis 1404 kr.

Sellele juurde otsekohene järelvalve, protokollide läbivaatamine, otsuste protesteerimine, aruannete jne. koostamine, mis suurema töö annavad, nõudes 12 ametniku palgaga 150 kr = 21.600, kõik kulud kokku kr. 54.798, mis odav ei ole.

Pealegi on keskvalitsuse ametnikud rahvast kaugel, ei tunne elanikkude nõudeid ja tarvidusi nii lähedalt nagu kohapealsed tegelased, kes nendega alalises kokkupuutumises ja suusõnal võivad asju lahendada ja selgitada. Elanikel tuleks oma palveid hakata Tallinna saatma ja nende peale vastuste mittesaamisel sinna sõite tegema. Kui palju tüli ja kulusid see kodanikkudele teeb. Meil aga on väga hästi teada olukord, milline valitses siis, kui kodanikkudel tuli maakorralduste pärast Tallinna sõita ja päevade kaupa ministereid mööda rännata, et oma kirjalikkudele palvetele suusõnaliselt selgitusi saada. Lähed koju tagasi, ootad palve peale vastust, ei tule ega tule, muud kui sõida tagasi, kanna uuesti kulu ja näe vaeva. Mis läheb see maksma Saare, Võru, Petseri ja t. kaugemate maanurkade elanikkudele?

Järelvalve alal, kui seda teostaks Ministerium, mingisuguseid paremusi ei oleks.

Hariduse alal — kui koondada koolikorraldus peensusteni Haridus-sotsiaalministeriumi, siis oleks see:

1) vastolus meie põhiseadusega, mis rajatud laialdase detsentralisatsiooni põhimõttele, nagu see demokraatlikus riigis teisiti olla ei saagi.

2) see oleks tegelikult elus raskelt teostatav ja sünnitaks riigile ja kodanikkudele erakorralisi kulusid asjaajamisel, kuna siis maakonnalinna asemel tegemist tuleks teha Tallinnaga.

3) see koormaks ministeriumi väikeste, igapäevaste küsimustega ja mõjuks sellega ministeriumi autoriteeti

alandavalt: juhtiv keskvalitsus muutuks igapäevaseid jooksvaid küsimusi lahendavaks bürooks, mis samuti oleks vastolus põhiseadusega, sest viimase järele kuulub riigi (ministeriumi) võimkonda (põh. sead. § 12) ülevälve õpetuseandmise üle riigis, kuna kohapeal teostab hariduse korraldamist ja lahendab igapäevaseid jooksvaid küsimusi kohalik omavalitsus (p. s. § 75), olgu see siis ühe- ehk kaheastmeline omavalitsus.

Ja ei oleks ka kuidagi ettekujutatav, kui iga väikeste küsimuste ja asjade lahendamisel peaks kodanikud pöörama otsekohe ministeriumi. Ja sellaseid igapäevaseid jooksvaid asju on kohapeal lahendada nii vägagi palju. Näiteks lastevanemate ja õpetajate vahelised konfliktid, õpetajate ajutised vabastamised, asetäitjate määramine õpetajate haigestumisel, õpet. teenistuskirjade pidamine ja palga väljaarvamine, lastevan. kaebuste ja palvete lahendamine, kehvematele õpilastele toetuste jagamine ja toetuspalvete lahendamine, valve õpetajate, koolide, hoolekogude jne. tegevuse üle, koduõppuste ja kodukoolide registreerimine, vabaharidustöö korraldamine, loengute, kursuste jne. näol, avalikkude rahvaraamatukogude korraldus, kultuurilise valve korraldamine jne.

Ministeriumis kõigi nende küsimuste lahendamine oleks otse võimatu, see raskendaks kodanikkudel asjaajamist ja teeks ametasutuse kättesaamatuks rahvale. See moodus, et haridusosakonna ülesandeid terves ulatuses võiks ministeriumi peale panna, langeb igatahes ära. Ja kusagil vanemais riigis meie seda ei näe praktiseerivat.

Võiks siiski vast küsimus tõusta, et kas tõesti ei leidu mõningaid ülesandeid, milliseid saaks maavalitsuselt ministeriumi peale panna. Kõne alla võiks siin tulla eestkätt kesk- ja kutsekoolid. Seda enam võib see küsimus kõne alla tulla, et ka praegu H. S. M. ja Põllutööministeriumil terve rida kesk- ja kutsekoole ülevälpidada. Kesk- ja kutsekoolide riigikoolideks muutmise poolt võib tuua veel väiteid, et riigikoolide juures ei tekiks sarnaseid nähteid, et iga maa- ja linnavalitsusel peavad olema tingimata oma koolid. Riigikoolide juures kaoks nähtus, et see omavalitsus, kelle ülevälpidada kool, nõuab võõraste laste poolt erilisi majanduslikke kulusid kõrgema õppemaksu näol. Kuid ka need väited on nõrgad, sest viimasel

ajal enam pole tükisimust teinud kesk- ja kutsekooli õpilaste päritolu: kas ta maalt või linnast on.

Kesk- ja kutsekoolide riigikoolideks muutmise kohta peab aga üldiselt tähendama järgmist:

Tänini on riigi ja omavalitsuste ülesanded ja vahekorrad koolide korraldamisel väga selgelt välja kujunenud. Riik kannab õpetajate palgad, vastav omavalitsuse koolide majanduslikud kulud. Riigikoolide juures peaks loomulikult riik koole ülevalpidama ja majanduslikud kulud kandma. Ja siis tekib küsimus — kumb suudab kesk- ja kutsekoole otstarbekohasemalt ja vähemate kuludega ülevalpidada, kas riik või kohalik omavalitsus. Vastust sellele küsimusele pole vaja — seda näitavad meile riigi koolid, kui ka teised riigiasutised, et need lähevad mitu korda kallimaks, kui omavalitsuseasutised. Omavalitsused võivad oma üksikult koolide eelarvetesse palju põhjalikumalt süveneda, kui seda saaks teha ministeerium. Kesk- ja kutsekoolide riigikoolideks muutmisel alluks ministeeriumile sajad koolid ja iga üksiku kooli majanduslike kulude üle kontrolli ja järelevalvet pidada oleks keskasutisel väga raske. Omavalitsuse koolide eelarveid sõeluvad ja kaaluvad terve rida instantse: koolihoolekogud, vastav osakond, maavalitsus, eelarve komisjon ja volikogu, kes kõik on igatahes rohkem tuttavad kohalike oludega, kui ministeerium. Keskkoolide riigikoolideks muutmist raskendab ja teeb selle otse võimatuks asjaolu, et siis peaks riigi ülevalpidada võtma ka kõik linna keskkoolid, sest kuidas saaksid linnaomavalitsused sellega nõus olla, et riik ainult maakeskkoolide ülevalpidamise oma kanda võtaks, see oleks maaelanikkude soodustamine linnade arvel. See tooks aga suuri kulusid riigile juurde, sest peamiselt on keskkooli varandused, majad, sissesead jne. omavalitsuste omad ja nende vahekordade õienamine ja varanduste kasutamine tooks asjata sekeldusi ning oleks raskelt lahendatav.

Kokkuvõttes võib tähendada, et praegustest maavalitsuste haridusosakondade ülesandest eriti koolide ülevalpidamises ei saa midagi H. S. M. peale panna, kõik need ülesanded peavad kohaliku omavalitsuse peale jääma ja riigi keskkvalitsuste ülesandeks jäägu põhiseadusega ettenähtud (§ 12) **ülevalve õpetuse andmise üle ja üleriiklikult hariduse korraldamine.**

Hoolekande asutuste kalliduse asjus on juba eespool võrdlevad andmed toodud, mis näitavad, et kui kulusid tahetakse suurendada, siis võib soovitada nende ülesandmist riigile. Ülesanded, mis maavalitsustel hoolekandelise järelevalve alal teostada, nõuavad kohapealsete olude tundmist ning nendega arvestamist, aga ka kiirust. Nende üleviimine ministeeriumi oleks asjale kahjulik. Sotsiaalkindlust. alal omaval. ülesannete üleviimine ministeeriumi oleks kulukas asjaosalistele kodanikkudele, adm. kulude kokkuhoidu aga annaks see vaevalt.

Tervishoiu korraldus on meil praegu üks neist vähestest aladest, kus on väljakujunenud enam-vähem puhtalt see põhiseaduse nõue, et riigivõimu kohapeal teostatakse omavalitsuste kaudu. See on väljendatud ning kujundatud selgel kujul 1927 a. 16. detsembri Rahva tervishoiu korraldamise seaduses (R. T. 2 — 1928, art. 8). Seaduse § 1 ütleb, et rahva tervishoiu ja arstliku ala juhtimine ning ülevalve on Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi ülesanne, kes seda teostab tervishoiu- ja hoolekandevalitsuse kaudu. Kuna üldine elanikkude tervishoiu eest hoolitsemine ja seadusliku järelevalve teostamine on maa- ja linnavalitsuste kohustus (§ 12), kellel on oma ülesannete täitmiseks õigus välja anda sundmäärusi (§ 15). Seega on seadus määranud keskkvalitsusele tervishoiu üldjuhtimise ja omavalitsustele tervishoiu korraldamise teostamise vastava omavalitsuse piirkonnas.

Seaduseandja on käesoleval juhtumil täiesti õieti talitanud, et just tervishoiu korralduse teostamise on pannud kohalike omavalitsuste peale. Sest eriti see ala nõuab kohalike olude tundmist, eriti siin ei ole õige üleriiklikult üles seada ühesuguseid norme.

Ilma kohapealsete organideta ei ole, arusaadavalt, tervishoiu alal midagi ära teha ja riikliste haigemajade ja muude sarnaste asutuste ülevalpidamine näitaks ainult kulude tõusu.

Teede korralduse alal on meil juba katseid tehtud: juhtimine keskkohalt, maanteedevalitsuse esindajad kohtadel ja nüüd teede ehitus ja korrashoid maavalitsuste käes. Ilma kohapealsete juhtivate tegeleteta intensiivse teede ehituse ja paranduse ajal läbi ei saa, see on paratamatu tõde, mis pärast teede ja ehituste tööde läbiviimist keskkoha kätte anda ei saa.

Põllumajanduse alal, kus maavalitsustel administratiiv kulud minimaalsed ehk neid sugugi ei olegi, on juba näha, mis tagajärjed agronoomilisel nõuandel on, kui selle korraldus viiakse keskohta, kui sellest tööst kõrvaldakse tegelikud põllumehed ja kohapealsed omavalitsused. Praeguse laiutamise pidurdamiseks on hädavajalik maavalitsused uuesti kaasatõmata. Ka loomatervishoidline abiandmine, mis teatud määral keskvalitsusest äraripuv, vajab ümberkorraldamist just asja enese pärast abitarvitajate huvides. Ja vaevalt annaks kokkuvõtte põllutöö- ja kodumajapidamiskoolide riigi kätte andmine, kuigi nende asutuse kallidus sunnib ümberkorraldusi ettevõtma.

Ja kokkuvõttes — ei ole ühtki ala nimetada, mida riigi keskvalitsus saaks pealinast paremini ja odavamalt teostada.

Keskvalitsuse esindajad kohal.

Kui maavalitsuste kaotamise puhul nende ülesandeid ei saa täita ei vallavalitsused ega keskvalitsus, siis kõige lihtsam võimalus oleks maavalitsuste asemele luua erilised keskvalitsuse esindajad või komisarid kohale.

Mis oleks selle tagajärg?

Kas suudaks riigiametnikud vähema jõukulutusega ja vähema arvu ametnikkudega näit. teostada valla- ja alevival. järelevalvet? Igasse maakonda tuleb oma komissar ühe ametnikuga, suuremates maakondades kahe ametnikuga ikka ametisse panna. Ja kulu? Ega nende palgad vähemad oleks kui maaval. ametnikkudel. Üks oleks aga kindel, et igal komissaril peab ametis olema veel teenija, ruumide puhastaja-postikandja, kuna maaval. mitme osakonna peale 1—2 teenijat peavad.

Kui praegu adm. osakonna juhataja ja ametniku revideerimiskäigul olemise puhul kodanikud linna sõidavad asju õiendama, on osakonna juhataja asetäitja, teine maaval. liige kohal, kes asja teatud määralgi saab ära õiendada, on aga maaval. asemel tegutsemas eriametnikud, ei ole komissari revideerimisel olemisel kedagi, kes kodaniku jutule saaks võtta.

Teiseks, milliseid tulemusi kulude kokkuvõtu ja otstarbekohasuse seisukohalt annaks, kui maakonnas oleks riiklik eriasutis hariduse alal ja milline see asutis võiks olla.

Esiteks võiks kujutada ette, et praegused koolinõunikud tehakse riigiametnikkudeks, nagu vene ajal, oma kantselei ja

ametnikuga. Enamuses on 2 koolinõuniku igas maakonnas ja loomulikult kumbagi koolinõunikul oleks oma väike kantselei ühe ametnikuga, see oleks minimaalne koosseis. Praegu on ka keskmiselt haridusosakonnas ametis umbes iga koolinõuniku kohta 1 ametnik, seega läheks vaja seesama arv ametnikke, mis tegelikult praegugi on haridusosakonnas ametis. Jääks ära muidugi haridusosakonna juhataja, seega pealiskaudsel vaatlusel võiks kokkuvõtte saavutada vähemalt haridusosakonna juhataja palga arvel, ehkki see on väga kaheldav, sest selle vastu iseseisvate kantseleide ülevalpidamine (üür, kütte, valgustus jne.) oma teenijatega läheb tingimata kallimaks, kui see on praegu maavalitsustes. Teisalt peab aga arvestama sellega, et koolinõunikud, riigi ametnikkudena, ei saa kõiki neid ülesandeid täita, mis lasuvad praegu haridusosakondade peal. Juba koolinõuniku instituut määrab ära, et tema on koolide instrueerija ja revideerija, mitte aga administratiivasutise juht. Koolinõunikku peale võib küll panna õpetajate ametisse ja lahti registreerimise, asetäitjate määramise, tunnikavade kinnitamise jne., kuid seniste maaval. täiendus-, kutse- ja keskkoolide ülevalpidamisega ühenduses olevaid ülesandeid ei saa kuidagi koolinõuniku peale panna. Ta võib täita küll koolide järelevalve ülesandeid, mitte aga seniseid maavalitsuse majanduslikke ülesandeid. Isegi koolide järelevalve ülesanded osutuvad koolinõunikule raskeks sel puhul, sest koolinõunik peab sageli revideerimistel viibima ja kes määrab siis tema äraolekul asetäitjaid õpetajaid, kes vabastab siis õpetajaid ametikohuste täitmisest jne.? Seda peab siis korraldama koolinõuniku kantselei ametnik. Isegi kirjavahetus peab sündima kantselei ametniku arvamisest ja tema allkirjaga. Peab paratamatult jõudma järeldusele, et koolinõunikudest iseseisva riikliku eriasutise loomine pole otstarbekohane ega kuidagi läbiviidav.

Võiks veel olla teine moodus, riiklik maakoolivalitsus, mis koosneks koolinõunikest, kantselei ametnikkudest ja koolivalitsuse juhust — kas maakoolide inspektori või direktoriga eesotsas H. S. M määramisel. See oleks aga koosseisult samane, kui praegune maakoolivalitsus selle vahega, et omavalitsuse esituskogu poolt valitud maaval. liikme asemel, kes tihti ½ tööjõudu haridusealale pühendab, oleks määratud riigi kõrgem ametnik ja maakoolivalitsusel oleks oma teenija. See

ei annaks kulude kokkuhoidu, vaid otse suurendaks seda, pole otstarbekohane ega pole vastuvõetav demokraatlisele riigikorrale ja oleks vastolus põhiseadusega.

Hoolekande ja tervishoiu alal, kus ükski maaval. osakonna juhtimiseks täit tööjõudu ei vaja (hoolekande peale 11 maaval. kohta 4 juhataja tööjõud ja tervishoiu peale 11 maaval. 4,2 juh. tööjõud), kus igas maaval. ka täit ametniku tööjõudu hoolekande peale ei kulutata (Petseri, Saaremaa ja Valga) ja tervishoiu alal ainult ühes maaval. terve ametniku tööjõud tegevusse rakendatud, muidu aga 11 maavalitsuse peale kokku 5,5 ametnikku ametis, oleks iseseisvate tervishoiu ja hoolekande valitsuste loomine eriasutustena omaette korterite ja omaette teenijatega märksa kulukam, kui praegu, sest sarnases asutuses on paratamatu ametnikkude hulga suuremine: peab ju seal ametis olema peale juhataja arsti velsker, desinfektor, asjaajaja, masinakirjutaja ja teenija. Ja vaevalt läheb korda viit ametit ühe kätte koondada. Maavalitsuse ühises asutuses on tööjaotuse läbiviimine kerge.

Teede alal on kohapealne keskvalitsuse esindus, maanteede valitsuse jaoskonnad, juba äraproovitud. Riigikogu likvideeris nad, pannes nende ülesanded maavalitsuste peale. Seega on otsus teede komissaride kohta juba langenud, ega vaja selle instituudi otstarbekohatus põhjustamist. Võiks vaid äramärkida üht asjaolu, et kokkuhoidu selle instituudiga vaevalt saavutataks, kui maaval. konstruksioonis ümberkorraldused ette võetakse, mis kulude asjus mõjutavad nihästi teede, hoolekande, tervishoiu jne. aladel adm. kulude kokkuhoidu, sest tulevad juurde iseseisva asutuse ruumide ja teenija, raamatupidaja ja kassahoidja kulud, kuid ei ole ka otstarbekohane, kui projekti ning eelarve koostaja valitsuse esindaja on ise ka tööde väljaandja, järelevalve, tööde vastuvõtja ning lõpuks ka rahamaksja. Ja ei tohi unustada, et selle ameti kaudu käivad läbi suured rahasummad: üle 50% eelarvetest on teedekapitali summad.

Ilma, et pikemat arvestust vaja, on selge, et ühe maavalitsuse asemel 6—8 iseseisva ametkonna loomine sünnitab suuremaid kulusid korterite, teenijate ja ametnikkude hulga tõusmisega, sest puudub võimalus üht ametnikku mitme lahus oleva asutuse peale kasutada, nagu nüüd üks ametnik, näit. masinakirjutaja, teeb kõigi osakondade tööd, pole ka võimalik kõrge-

mapalgalisi ainult tõsisema töö peale kasutada, vaid tal tuleb ka tööd teha, mida suures asutuses odavapalgaline ära teeb, ja ühe asutuse asemele 6—8 asutuse tekkimisel tuleb juurde nende asutuste vaheline kirj vahetus, mida maaval. õiendakse süsnal.

Keskvalitsuse esindajad kohal ei tooks kaasa mingisuguseid paremusi, kindlasti aga kulude suurendamist, ametnikkude arvu tõusu, samuti ka asjaajamise suurendamist.

S i h t ü h i n g u d.

Maavalitsuste asetäitjana nimetakse veel sihtühinguid.

Kui meil ei oleks kurbi kogemusi, eriti valdade vahelistes ühissetevõtetes, mis kõik kokkuvarisenud, siis võiks ju pikemat sihtühingute juures peatuda, kuid maavalitsuste kõigi ülesannete sihtühingute kätte andmine toob esile ühe üldise iseloomulise ja väga kaaluva nähtuse: sihtühingute suure hulga. Ainult teatud hulga asutuste ja eriteadlaste ülevalpidamine tingib vajaduse, et üks vald peab kümnepäevade sihtühingus olema, sest asutused ja eriteadlased ametnikud ei ole ühiste piirkondade jaoks. Kui täienduskool on kolme valla kohta, kutsekool kuue valla, põllutöökool 10 valla, keskkool 20 valla, haigemaja ka 20 valla, jaoskonna arst ja ämmaemand 4 valla, loomaarst 7 valla ja loomakliinik 20 valla, koolinõunik 20 valla, lastekodu ja vanadekodu 30 valla kohta, siis iga asutuse jaoks peab oma sihtühing olema, valla esitajad igas ühes nendes, ja me saame ühe maavalitsuse asemel mituteistkümmend asutust, mis ka kuludeta ega ametnikkudeta ei tegutse.

Juba sellepärast on valdade sihtühingute loomine meie oludes väga küsitav. Täienduskoolide ülevalpidamiseks 4—5 valla vahel, umbes kihelkonna piirides, võiks veel kuidagi juttu teha, ehkki raskusi teeb valdadele vastava ühingu loomine, kulude jaotamine üksikute valdade vahel, kulude õiglase jagamise aluse leidmine, elanikkude ehk õpilaste arvu järele jne. Kuid keskkooli ülevalpidamiseks, mis maakondlike ulatusega, oleks sihtühingu asutamine hoopis raskendatud. Siin tuleb juba ühineda kas kõigil maakonnas olevail valdadel ehk teatud suuremal arvul valdadel. Sihtühingu loomisest võtta ainult neid valdu, kust õpilased koolis käivad ja õpilaste arvu järele kulude määramine on täiesti võimatu läbi viia. Sel juhul vaa datakse iga lapsevanema peale, kes õpilase

keskkooli saadab, kui omavalitsusele kulude sünnitaja peale ja teiseks, ei saa omavalitsus kindlaks määrata ette, kui palju lapsi tema piirkonnast keskkooli läheb, et kulused kindlaks määrata juba eelarve aasta alguks, kuna õppetöö tavaliselt algab sügisel. **Valdade sihtühingute idee on meil täiesti võõras.** Ta oleks väga raskelt liikuv aparaat, ilma vastutuseta ja isegi, võib olla, kukukam. Hea ju oleks, kui saaks luua ühine valdade sihtühing ühiste hoolekandeesutuste, ühiste koolide, haigemajade jne. ülevalpidamiseks, kuid vaevalt saab niipalju ülesandeid kuhjata ühe sihtühingu kätte. Näiteks, on hoolekandeesutust vaja 3 vallale, täienduskooli aga 6 vallale ja keskkooli 10 vallale, siis tuleb paratamatu asutada iga asutise tarvis oma eriülesandega sihtühing. Meil pole valdade vahel veel küllalt arenenud ühistunne. Kui praegu vallavalitsused protsessivad ja tekkivad tülid hoolealuse ülevalpidamise kulude asjus, kui ei taheta võõra valla last lähemale teise valla kooli võtta, kuidas siis võib loota nii libedalt sihtühingutes tegutsemist? Meie iga vallavalitsus tahab olla ise peremees. Ja kas ei vii lõpuks sihtühingu asutamine, maakondlike ulatusega keskkooli, ehk mõne teise asutuse ülevalpidamiseks — meid maavalitsuse juurde välja? Ja kui küsimus seada: mis on maavalitsus, kas ta ei ole lõpuks samuti maakondlike ulatusega sihtühing maakondliste asutiste loomiseks, ülevalpidamiseks ja korraldamiseks? Kas maavalitsus ei ole avalikõiguslik ühing ehk korporatsioon ja tema ülesannete siht: korraldada maakonnas haridust, hoolekannet, tervishoidu, valdade järelvalvet, teid jne. Ainult tema juhtivaid orgaane ei moodusta mitte vallaomavalitsused, vaid terve maakonna hääleõiguslikud kodanikud valimise teel.

Näiteks, on Pärnu maavalitsuse haredusosakonna valitsemisel ja ülevalpidamisel 10 õppeasutist (kesk-, kutse- ja täienduskoolid), nende õppeasutiste valitsemiseks ja ülevalpidamiseks tuleks asutada 10 sihtühingut igaüks oma administratsiooni kuludega. Kui need kulud kõik kokkuvõttes, kas see lõpuks ei tule kallim, kui seda teeb üks maavalitsuse osakond oma teiste ülesannete kõrval.

Kui veel nimetada blankovolituste andmist vallavolikogude poolt oma esindajatele sihtühingutes, kui meeldetuletada valdade huvide kokkupõrkeid asutuste ja ametnikkude asukoha ja kulude jaotuse

pärast, siis on ka selge, miks 1927 a. II. maakogukondade tegel. päeval Soomes eriti allakriipsutati sihtühingute tegevuse raskusi nii hästi valdade tegelaste eneste kui ka maahärrade poolt ja miks praegu Soome sihtühingute seaduse muutmise eelnoorusse on võetud karmid sunni normid.

Sihtühingud võivad kõike muud teha, kuid mitte asjaajamist hõlbustada ega teda odavamaks muuta. Ise asi on maavalitsuse nime muutmise sihtühinguks, kus praeguse rahva poolt valitud volinikkude asemele astuvad valdade esindajad — suuremal arvul senisest. Sarnane sihtühing, puht juriidiliselt, ei oleks enam riiklise võimu esindaja kohal, vaid juhiks ainult kohaliste huvide rahuldavaid ühiseid ettevõtteid. Riigi võimu teostamiseks koha peale tulevad luua siis uued ametkohad.

Arusaaday, et ka sel, paremal juhul, sihtühing viib kulude suurendamisele, ja meil, Eestis, kus omavalitsused loodud riiklise võimu teostajateks, ei saa sihtühingud asetada II astme maaomavalitsust.

Vallad kihelkondadeks.

Vallavalitsuste kaotamise idee, mis juba kümmekond aastat surmaunes oli, tõsteti 10. õigusteadele päeval uuesti üles ja sellest haarati kui päästerõngast kinni, mispärast ka seda maa- ja vallavalitsuse aseainet tuleb vaadelda kahest seisukohast.

Kuidas on kihelkonnavalitsus vastuvõetav rahvale?

Vastuse sellele küsimusele annab see meeolu, millega vastu võeti alla 1000 elanikuga valdade liitmise kavatsus. Mis ütleb see päris majesteet rahvas siis, kui keskmiselt 3—4 elujõulist valda ühte panakse?

Kuid kui kõige selle peale käega lüüakse ja senise 375 valla ja 11 maaval. asemele 100 uut omavalitsust luuakse, kes nende kõigi omavalitsuste ülesandeid peavad täitma, siis kas neis omavalitsustes ei tehta poliitikat, kas need uued omavalitsused täidavad oma ülesanded ka ära kaks korda vallaomavalitsuse käiva vallavanema, sekretäri ja kantselei ametnikkudega, või tekivad neil omavalitsustel ka uued kulud. Praegu on suurtes valdades, näit. Irboska, ametis peale vallasekretäri kuus ametnikku — valla ülesannete juures. Kui saame Irboska valla suurused kihelkonnad elaniku arvu järele, siis maa-alalt on nad suuremas osas maakondades sedavõrd suured, et ühenduse pidamine kodanikkudega toob uue kulu juurde, kas kohapealsete amet-

nikkude ehk käskjalgade näol, kuna maaval. ülesanded tingivad välja rea eriteadlaste ametisse võtmist, nagu insenerid, raamatupidajad, koolivalitsuste juhid, alaliselt ametis olevad vallavanemad, tagavara õpetajad jne., siis arvestatagu need kulud ära ja tehtagu võrdlus! Selle juures jääksid aga peremeheta meie kesk- ja kutsekoolid, haigemajad, põllutöökoolid, laste- ja vanadekodud, sest igasse kihelkonnavalda nende asutamine ei saa mõeldav olla — suurte kulude pärast — meie majanduslise seisukorra juures. Kui selle juures mõeldakse eeskujuna Soome valdu, siis tuleb arvestada ka Soome valdade kinnisvarade tulude ja üldise Soome jõukusega, mis meie omaga võrreldav ei ole.

VI. Tulemus.

Eelpoolöeldust kokkuvõtet tehes tuleb järeltada:

Maavalitsustel on suur hulk ülesandeid, mis teostamata ei saa jääda. Neist ülesannetest suuremat hulka ei saa vallavalitsuste ega ministeeriumide peale panna, nende ülesannete täitjateks keskvalitsuse ametkondade, kihelkonnavalitsuste ja sihtühingute asutamine ja ülevahtamine läheks rohkem maksma kui nad maavalitsuste ülespidamisel maksavad. Seega — maavalitsused kui II astme maaomavalitsused on meie oludes kõige otstarbekohasemad ülesannete täitjad kättesaadavuse ja odavuse poolest.

Kui tahetakse meie riigivalitsemise aparadi kuludes kokkuhoidu saavutada, siis tuleb just selle aparadi ümberkorraldust selles suunas arendada, mis maavalitsused odavamaks teeb keskasutuste ametkondadest ja sihtühingutest: mitmesuguste valitsusasutuste ja ametnikkude koondamine ühise keskkoha ümber. Nii on maavalitsuste juurde võimalik koondada veel riigi maksuaparadi kohapealsed esitused, maaorralduse ametkonnad, veekomisjoni ülesanded, nagu politsei konstaablite vallavalitsuste juurde viimine tooks kaasa töölihtsustamise ja kulude vähendamise.

VII. Maaomavalitsuse konstruktsiooni puudused.

Kui maavalitsuste ülesannete ja nende täitmise juures tulid kõik vastuväited arvedega ja tõsioludega tagasitõrjuda, siis üks asjaolu ei ole ümberlütatav: maavalitsuse ja maavolikogu konstruktsioonis on midagi, mis reorganiseerimist nõuab. Seda on esimestena tunnistanud maaomaval. tegelased ise ja on ise esimestena ka

nõudmisi ülesseadnud maksva korra muutmiseks.

Kui maavolikogusid siunatakse parlamentideks ja nurisetakse, et nad teevad poliitikat, siis ei ole sarnane iseloomustamine ainult maavolikogude poolt ärateenitud, vaid linnavolikogude poolt vast veel rohkem, ei ole ka vallavolikogud sellest süüst alati vabad. Tähendab, maavolikogude poliitika tegemine ei ole tingitud sedavõrd tahtest parlamendile järeleahvida, kui riigikogu parteipoliitika mõjust kohapealsete partei tegelaste peale ja sellest alusest, mille peale tugeneb riigikogu ja omavalitsuste volikogud, s. o. valimisviis. Rühmapoliitikas seisab kurja juur.

Tõsisemaks abinõuks selle pahe kõrvaldamiseks on valimine viia enam individuaalsele pinnale. Selle peale on mõlemad omavalitsustegelaste kongressid tähelepanu juhtinud ja oma resolutsioonides nõudmisi ülesseadnud: valimised viia enam individuaalsele pinnale, s. o. isikuvalimisele lähemale.

Peale valimise viisi ja rühma poliitika, mis meie praeguse omavalitsuse tõsisemaks paheks on, pannakse meie maavalitsustele süüks mitteeiteadlaste poliitiliste valitsuseliikmete suurt hulka ja nende kaudu asjatut kulu. Kui siis valitud liikmete hulka kuuluvad veel juhuslikult täiesti võhikud oma alale, mille kohta kahjuks, ka väga kurvad tõendused ei puudu, siis ei saa nende pahede vastu vaielda, nagu ka see nõue üleliigne ei saa olla, et maavalitsuste autoriteedi suurendamiseks tulevad ka valitavate valitsusliikmete kohta erinõudmised ülesseada.

Kui maavalitsused, nagu ka teised omavalitsused, nii tihti ei saa sirgejoonelist ja otstarbekohast omavalitsuspoliitikat ajada, siis seda nii tihti volikogus olevate rühmade erihuvide ja erikokkulepete tagajärjel. Maavalitsustel, kui täidesaatvatel võimudel, peab rohkem iseseisvust oma ülesannete täitmisel olema, milleks nad vähem volikogudest ärarippuvad peavad olema.

Seega ei saa me kinnitada, et see kord, mis meil olemas on, ideaalne oleks, ei saa öelda, et jäägu kõik nii, nagu on. Reform on vajaline maaomavalitsuste autoriteedi tõstmiseks, töö süvendamiseks ja isegi kulude kokkutõmbamiseks.

VIII. Maaomavalitsuse kui II. astme omavalitsuse reformi võimalused.

Kui jätta kõrva need reformi viisid, mis eespool kui otstarbetud, keerulised ja vä-

ga kulukad kõlbmatuks tunnistatud, siis võivad siin kohal kõne alla tulla ainult need uuenduse vormid, mis võimaldavad II. astme omavalitsusel tegutseda tervikuna, ühe üksusena maa (maakonna) kohta, seda eestkätt killustatud asutuste suure kulukuse pärast.

Jäädes eespool toodud hulga andmete põhjal põhimõtte juurde, et kõige odavam ja rahvale kättesaadavam saab olla ühte tervikusse koondatud maavalitsus, vaatame, millised reformid võivad selle mooduse juures kõne alla tulla.

Valdade esindajatest moodustatud maavolikogu

on üks ülesseatud uuenduste moodus. Ja mitte halb. Seda sellepärast, et ta peaks, puht teoreetiliselt järeldades, poliitika volikogust väljaajama, sest vallaesindaja ei saa, kui ta oma ülesannet õieti võtab, rühma tahtmist teha, vaid peab valla huvide järele käima. Vallavanematest moodustatud maavalitsus, võib olla, saab ehk ka vähem poliitiline, kuid sellel uuendusel oleks väga suured paudused. Mitte üksi seda, et volinikkude arv tõuseks 2—3 korda, sellega ühes ka volikogu kulud ja kõrvale jättes ka kartust kolga poliitika eest, kuid selle mooduse juures sattuksime, küsimust kaaludes õiguslisest seisukohast, vihma käest räästa alla: me saaksime ühe asutuse asemele ometi mitu.

Miks?

Luues teise astme omavalitsuse esinduskogu esimese astme omaval. esindajatest, ei oleks loodud esinduskogu sugugi enam omavalitsus, vaid sihtühisus, sest meie põhiseadus näeb ette, et omaval. esinduskogu liikmed valitakse otse rahva poolt.

Siin võiks tähendada, et ega nimi meest riku, olgu ta omaval. või sihtühisus, kui ta aga oma ülesande täidab. Kuid just ülesannete täitmisel seisabki viga.

Meie omavalitsus, nagu teada, on korraldatud riiklise teooria järele, ta täidab põhiseaduse järele peale kohaliste ülesannete ka riiklisi ülesandeid. **Sihtühisus riiklisi ülesandeid maksvate seaduste järele täita ei saa.** Maavalitsuse — sihtühisuse loomise puhul tuleksid ta kõrva luua eriasutused riikliste ülesannete täitmiseks. Et see asjata kulused kaela toob, on seletamata selge. Sellepärast ei saa võtta ka valdade esindajatest moodustatud maavolikoguga maavalitsust kui **piiratud ülesannetega asutust kriisi päästjana.**

Maavalitsus puht riiklise ehk segaasutusena

on teine moodus, mida mitmes variatsioonis võib ette kujutada. Nii on keskvalitsuse poolt määratav maavanem täielise võimukandjana mõistetav, ilma volikoguta, ilma kollegiaalse valitsuseta. Teise variandina on võimalik keskvalitsuse poolt määratud maavanema kõrval rahva poolt valitud valitsuse liikmed ja kolmandana rahva poolt valitud ehk nimetatud nõukogu nõuandja asutusena.

Sarnastest valitsusasutustest ei saa enam rääkida kui omavalitsusasutustest. Vaevalt oleks need moodused kooskõlas meie riiklise korralduse põhimõtetega — riigi võimu teostatakse omavalitsuste kaudu. Volikogude puudumisel jääks ära vast volikogude väikesed kulud, ametnikud iga ala jaoks peavad ikka olema ja kui korraldus tuleb riikline, siis on vaevalt kulude kokkuhoidu loota. Kui maavanem määratakse teatud aastate peale ametisse, siis viiakse nende määramine ka keskkohas parteilistele alustele, nagu seda Lätist teada, mis asjale enesele kasulik ei ole. Omavalitsustegelased ei saa bürokratiliselt asutuste pooldajad olla — juba põhimõtteliselt, seda enam, et **neid põhimõtteid ometi valdades ja linnades ei mõelda ega saa maksma panna.** Ja kuidas **riigiametnikud** vastu on tulnud rahvale, selleks peab **just meie maarahvas** teadlik olema. Ei tohi unustada, et selle mooduse juures **tuleks luua rida sihtühisusi, sest ega kohapealsete huvide teenistuses seisvaid asutusi riigi ülespidamiseks ei võeta.**

Kui eeskujud põhjaliku reformiga ei rahulda, tuleb leida **uusi põhimõtteid** maavalitsuste reorganiseerimises.

Reorganiseeritud maavolikogu ja -valitsus.

Algame maavolikogu reorganiseerimisega ja vaatleme, kas ja kuidas võiks praeguse põhiseaduse juures teostada omaval. tegel. kongresside soovi, viia valimised enam individuaalsele pinnale.

Meie põhiseadus ei luba teostada otsest isikuvalimist esituskogusse. Kuid tegelik elu on ise tee näidanud, kust kaudu isiku valimisele lähemale minna. Mul oli juhus peale viimaseid maavolikogu valimisi „Maaomavalitsuses“ juba tähelepanu juhtida sellele, et suurem hulk rühmasi, esitades mitu nimekirja, kasutasid teatud ringkonda selle ringkonna kandidaadi hu-

vides — tema läbiviimiseks. Kuna meil maavolikogu valimistel moodustab maa (maakond) ühe valimisringkonna, siis ei ole ringkonnaline valimine puhtal kujul läbiviidav, vaid juhuslik. See tuleks aga kindlakujuliseks muuta. Isikuvalemisele lähemale pääsemiseks tuleks (maakond) maa jaotada mitmesse valimisringkonda, näit. kihelkonna suurusteks ja iga ringkond saadaks volikokku 1—2 volinikku, missugune arv mitmesugustel vaatlustel neist paremaks peetakse. Sellise valimise juures on **volinik seotud enam oma ringkonna valijatega** kui oma rühmaga, teades, kes tema seljataga seisavad.

Volinikkude kandidaatide nimekirja tuleks võtta, jällegi isikule lähemale jõudmise otstarbel ja kooskõlas valimisringkonna volinikkude arvuga, kahekordne valitavate isikute hulk. On ringkonnal valida 1 volinik, võib iga kand. nimekirjas olla 2 kandidaati, on volinikke 2, siis 4 kandidaati. Valituks tunnistatakse enam hääli ja allakriipsutusi saanud isik. Astub häälteenamusega valitud volinik volikogust tagasi, tuleb tema asemele järgmine kandidaat sellest samast nimekirjast. See-ga oleks alal hoitud ka maksev proportsionaalsuse põhimõte.

Volinikkude eneste arvu tuleks vähendada 8—15 peale, nagu ta esimeses maakonna nõukogus oli — kulude vähendamise ja töö süvendamise mõttes.

Maavalitsuse ümberkorralduse nõudes on teostatav m.-v. liikmete vähendamine eriteadlaste vastutuse tõstmisega oma ülesannete alal. Tehes maainsener vastutavaks teede eest ja maa-arst tervishoiu eest võiksid nende osakondade erijuhatajad ära jääda, mis võimaldab m.-v. liikmete arvu viia alla kolme peale: maavanem, selle abi ja sekretär. Haridusosakonda peab juhtima ka koolielutundja. Ei ole kolme viimati nimetatud hulgas vastava hariduse või vilumusega isikut, peaks ka eriteadlane tegelik osak. juhataja olema.

Et maavalitsust rippumatuks teha maavolikogust ja kaitsta rühma poliitika mõjust igal juhul, ei või maavanem ja selle abi volikogu poolt valitavad olla, vaid otse rahva poolt, nagu varemalt vallavanem ja mõnel poolt riigipresident. Valimisi toimetada ühel ajal maavolikogu ja vallavolikogu valimistega. Et hääli mitte laiali lasta minna, seab eelmine maavolikogu kandidaadid maavanema ja selle abi kohale üles. Kuna igaks juhuseks on vaja valituile ka kandidaadid, seab maavoli-

kogu näit. 5 kandidaati üles, kellest suurema hulga hääle saaja saab maavanemaks, järgmine abiks ja järgnevad kandidaatideks saadud hääle järjekorras. Maavalitsuse sekretär peab olema asjatundja omal alal, näit. vallasekretäri kutsega. Tema, kui eriteadlase valitsuse liikme, valib maavolikogu.

Maavalitsuse autoriteedi pärast võiksid maavanemaks ja ta abiks saada isikud, kes vähemalt 30 a. vanad ja kes, kui neil kõrgem haridus, varemalt vähemalt 3 aastat ja 6-kl. algkooli ehk keskkooli hariduse juures vähemalt 5 aastat omavalitsuste ehk riigiasutustes juhtiva tegelase ametis olnud. Sekretäri vanuse alamääraks 25 aastat.

Valitsemise paenduvamaks tegemiseks tuleb maavalitsuse võim tõsta volikogu arvel ja vahekorrad volikogu ja valitsuse vahel ühelt poolt valitsuse ja tegelikkude osakondade juhatajate — eriteadlaste vahel teiselt poolt ümberkorraldada ja maksma panna osalt seadusega, osalt kokkordadega.

Need uuendused peaksid vabastama maakonnaavalitsused neile süüks pandud suurematest pahedest, ja maaomavalitsuse kui II. astme omavalitsuse ülesanded ja korraldus oleksid järgmised:

IX. Põhilaused maaomavalitsuse kui II. astme omavalitsuse korraldamiseks.

Ulatus ja piirid.

Maavalitsuse, kui teise astme omavalitsuse piirkonna moodustavad maakonna (maa) piirides olevad vallad.

Maade piiride muutmised võivad sündida vastavate maavolikogude kokkuleppel või Vabariigi Valitsuse otsusel, ärakuulates kohaliste elanikkude soove.

Maakondade likvideerimine ja uute loomine sünnib seadusandlisel teel.

Maomavalitsused võivad vabatahtlikult sihtühisusi luua teiste omavalitsustega ehk eneses sihtringkondi ellu kutsuda.

M a a o m a v a l i t s u s t e k o m p e t e n t s.

Maaomavalitsus teostab maakonna (maa) piirides valitsemist kõigil aladel, nii palju, kui need eriseadustega keskvalitsuse kätte ei ole võetud, samuti ülesandeid, millised vallaomavalitsustel üle jõu käivad, või mille koondamine suurema omavalitsuse üksuse kätte otstarbekohasem on.

Eriti on maaomavalitsuse ülesandeks: Administratiiv alal: 1) Vallaomavalit-

suste tegevuse ühtlustamine ja juhtimine; 2) valdade ühelaadiliste korralduste kooskõlastamine; 3) tarvilistel kordadel vallomavalitsustele meeldetuletuste tegemine nende ülesannete täitmisele virgutamiseks; 4) järevalve seaduse alusel vallaomavalitsuste tegevuse seaduslikkuse üle valvamine; 5) maa posti ja telefoni olude korraldamisele kaasaaitamine; 6) tule ja teiste looduslike õnnetuste vastu võitlemine; 7) keskvalitsuse poolt seaduslikul alusel peale pandud riiklike ülesannete täitmine; 8) avaliku korra ja julgeoleku alleshoidmise eest hoolitsemine või selleks kaasaaitamine; 9) omavalitsuste organite valimiste korraldamine jne.

M ä r k u s: Maaomavalitsuste ja politsei vahelkord ning maaomavalitsuste õigused politsei kohta tulevad vastavas seaduses kindlaks määrata.

Hariduse alal: Hoolitseda rahvahariduse eest koolides ja väljaspool kooli, mis pärast tema korraldusse kuulub järevalve alg-, kesk- ja kutsekoolide üle, kesk- ja kutsekoolide ülalpidamine, haridusliste organisatsioonide toetamine ja nende tegevuse järevalve, maa piirides olevate kultuuri ja muinsusvarade korraldus jne.

Hoolekande alal: Kinnine hoolekanne puudustkannatavate laste ja vanade eest, tarviliste varjupaikade, kodude ja töömajade asutamine ja ülalpidamine, tööpuuduse vastu võitlemine jne.; õigusteadlise nõuande korraldamine.

Tervishoiu alal: Hoolitsemine rahva üldise tervishoiu eest; haigemajade, apteekide ja teiste tervishoidlike asutuste asutamine, ülalpidamine ja nende tegevuse järevalve. Maa piirides olevate avalikkude veevärkide, parkide, surnuaedade ja kanalisatsioonide korrashoiu järevalve; arstide, ämmaemandate jne. ametispidamine ja järevalve nende tegevuse üle jne.

Põllumajanduse alal: Põllumajanduse edendamine, hoolitsemine selle eest, et põllumajandusele erilist tähelepanu saaks pööratud ja seda vääriliselt toetatud, et maareform saaks teostatud otstarbe ja olude kohaselt, et valitsuse toetused maade kultiveerimise, soode kuivatamise, jõgede reguleerimise jne. aladel saaks kasutatud otstarbekohaselt, mispärast tuleb maavalitsuste juurde koondada praegu kohtadel töötavate põllutöömisteeriumi eriasutuste ja ametnikkude, nagu riigimaade ülemad, maakorralduse ametnikud, ülesanded; misama tuleb maaomavalitsuste kaudu läbi viia kõik valitsuse arvel või

abirahadega tehtavad jõgede reguleerimise, soode kuivatamise jne. tööd.

Teede ja ühenduse pidamise alal: Hoolitsemine selle eest, et maa piirides asuvad teed, sillad, tammid, parved, sadamad ja liikumisvahendid oleks igati korras.

Majanduse alal: 1) Maaelanikkude tarviduste eest hoolitsemine, 2) maavalitsuse kasuks vastavate maksude määramine maksvate seaduste ja määruste piires, 3) maaomavalitsuste päralt olevate varanduste ja asutuste valitsemine.

Valitsemiste organid.

A. Maavolikogu.

Maavolikogu valimised toimetatakse iga nelja aasta järele ühes vallavolikogu valimisega.

Valimistest võtavad osa maakonna (maa) valdade alalised täisealised kodanikud.

Passiivne valimisõigus maakonna esituskogusse on ainult vastava maakonna ja linnade alalistel valimisõiguslistel kodanikkudel.

Tarbekorral võivad korraldatavate organide laialisaatmised ja ennetähtajalised valimised ettevõetud saada, seadustes ettenähtud juhustel Siseministri otsusega. Valimine sünnib valimisringkondade viisi. Iga valimisringkond valib 1 voliniku (I. variant) ehk 2 volinikku (II. variant). Volinikkude üldarv maavolikogus 8—15 isikut.

Valimisedelile võib paigutada kaks korda nii palju kandidaate, kui ringkonnast volinikke valitakse (s. o. 2—4). Suurema hääle arvu saanud kandidaat (kandidaadid) loetakse volikokku valituks. Tagasiastumise puhul astub tema asemele sellesama nimekirja järele allakriipsutuste järel järgmine kandidaat.

Maavolikogu võimkonda kuulub:

Maavalitsuse liikmete palga määramine, maaval. sekretäri ja revisjoni komisjoni valimine, maavanema ja selle abi kandidaatide ülesseadmine, maksude määramine eriseadustes ettenähtud korras, eelarvete läbivaatamine, aruannete kinnitamine, kinnisvarade omandamise ja võõrandamise otsustamine, erikapitalide asutamine ja valitsemise korra äramääramine, kohustavate määruste maksmapanemine kõigil oma tegevusaladel seaduste ja Vabariigi Valitsuse määruste piires; maaomavalitsuste piiride muutmise otsustamine, maavalitsuse töökorralduse äramääravate kodukordade kinnitamine ja küsi-

muste otsustamine, mis eriseadustega ja määrustega volikogu peale pannakse.

Maavolikogu juhatab maavanem või tema abi.

Maavolikogu peab aastas vähemalt kaks koosolekut, ühe eelarve läbivaatamiseks, teise aruande kinnitamiseks.

B. Maavalitsus.

Maaomavalitsuse täidesaatvaks organiks on maavalitsus, kes teostab kohapeal valitsemise võimu seaduste ja nende põhjal antud valitsemise määruste ehk juhtnõuete järele.

Maavalitsus on kollegiaalne ja koosneb kolmest liikmest: maavanemast, tema abist ja sekretärist.

Maavanem ja tema abi valitakse hääleõiguslike kodanike poolt nelja aasta peale ühel ajal maavolikogu valimisega maavolikogu poolt ülesseatud viie kandidaadi hulgast. Kõige suurema hääle arvu saanud kandidaat loetakse valituks maavanemaks, järgmine tema abiks, kuna kaks järgnevat kandidaatideks eelmiste tagasiastumise ehk surma puhuks.

Maavanema ja ta abi kandidaatideks võivad ülesseatud saada isikud, kes vähemalt 30 aastat vanad ja kes, kui neil kõrgem haridus, vähemalt kolm aastat ja 6-kl. algkooli ehk keskkooli hariduse juures vähemalt 5 aastat omavalitsuste ehk riigiasutustes juhtiva tegelasena ametis olnud.

Maavalitsuse sekretäriks võib valitud saada isik, kellel vastav kutseoskuse tõendus ja kes vähemalt 25 aastat vana.

Maavalitsuse teedeosakonna tegelikuks juhatajaks valitud insener ja tervishoiu osakonna tegelikuks juhatajaks valitud maa-arst, samuti tarbekorral haridusosakonna tegelikuks juhatajaks — valitud koolideala tundja, võtavad valitsuse koosolekutest neile alluvates küsimustes sõnaõigusega osa.

Maavalitsus töötab kodukorra järele, mis maavolikogu poolt maksuma pandud ja Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud.

Maavalitsus otsustab kõik maaomavalitsuste võimkonda kuuluvad küsimused, mis käesoleva või eriseadustega ei ole maavolikogu võimkonda antud, või mille otsustamine ei ole maavanema või maaavalitsuse osakondade kätte antud.

C. Maavalitsuste töö korraldus.

Maavanema võimkonda kuulub:

- 1) maaomavalitsuse esitamine,
- 2) maavalitsuse tegevuse ühtlustamine,
- 3) järelvalve maavalitsuse üldise tegevuse ja maavolikogude otsuste teostamise üle,
- 4) koosolekute juhatamine,
- 5) ja muud erikohused, mida eriseadused ehk maavolikogu tema peale paneb.

M ä r k u s: Maavanema häälel on ülekaal hääle pooleks minemisel.

Maavalitsuse tegevus jaguneb osakondadesse, milliste arv ja töökorraldus määratakse kindlaks kodukorraga.

Osakonna juhatajateks on maavalitsuse liikmed.

Üks maavalitsuse liige võib mitut osakonda juhtida. Osakonna juhatajad on osakonna üldtegevuse eest vastutavad, kuna osakondade eriteadlased — tegelikud juhatajad oma erialade eest vastutust kannavad. Osakonna otsuste ja korralduste peale võib kaebust avaldada maaavalitsusele.

D. Järelvalve.

Maavalitsuse tegevuse üle korraldab maavolikogu järelvalvet tema poolt moodustatud revisjoni komisjoni kaudu.

Revisjoni komisjoni töökord määratakse kindlaks kodukorras.

Maaomavalitsuste tegevuse seaduslikuse üle teostab järelvalvet Kohtu- ja siseminister, kellele antakse õigus maavolikogu mitteseadusepäraseid otsuseid ümberotsustamiseks tagasi saata. Jäeb maavolikogu teist korda oma otsuse juurde, protestib Kohtu- ja siseminister otsuse administratiiv kohtu korras.

Maaomavalitsuse 2. astme ümberkorraldamise põhimõtteid.

O. Suursööt.

E. Maaomaval. Liidu nõukogu koosolekul 5. mail 1931 a. peetud referaadi põhilaused.

Üldalus:

Pooldan ja pean vajalikuks maaomavalitsuse 2. astme ehk vaheastmena valla-

omavalitsuse ja keskvalitsuse asutuste vahel, põhjustel:

1. Ministeeriumidel otseühendust pi-

dada valdadega on raske ja vallaomavalitsuse seisukohast mitte soovitav.

2. On suur hulk ülesandeid, mida omavalitsuse üksusel, just 2. astmel, tuleb täita ja on seda võimalik otstarbekohasemalt ning paremini teha kui ministeeriumidel otsekohe: teede ala, hoolekanne, valdade ühissettevõtete korraldamine (sihtühisused) jne.

3. Meie praegune valdade arv ja suurus tingib iseenesest vahelüli valla ja ministeeriumide vahel. Meie valdasi liita ja palju suuremaks teha nii pindalalt kui ka rahvaarvult on ebasoovitav sellepärast, et meie rahva tihedus on õige väikene ja suured vallad teeks väga tülikaks ja kulukaks kodanikule asjaõendamised vallavalitsuses.

Maavalitsuse soovitav konstruktsioon.

1. Esituskogu. Kuna senised maa- volikogud on kaldunud õige sagedasti erakondlisse poliitikasse ja valimised ning valimiseelsed tööd on kodanikule, kui need korduvalt ja liig sagedasti sünnivad, tüütavad ja praeguse valimise süsteemi juures on volikogude koosseis sagedasti vähem omavalitsuse kui erakondade seisukohalt kokku seatud ja selle tagajärjel sagedane jõu- ja ajakulutus erakondliste vahekordade lahendamiseks ja õendamiseks.

Soovitav oleks sellepärast, et see esituskogu oleks enam töö- ja vähem poliitiline kogu ja selleks oleks kõige kohasem luua valdade esitajate (resp. vallavane-

mate) kogu, missugune üldjoontes täidaks praeguse volikogu ülesandeid.

Selle esitajate kogu juhatajaks oleks maavanem ja sekretäriks maavalitsuse sekretär. Esitajate kogu uuendub vallavolikogude valimistega. Esitajate kogu liikmed maavalitsuse poolt tasuta ei saa.

2. M a a v a l i t s u s on põhimõttelt kollegiaalne, kuid tegelikult on isiku algatus- ja vastutusvõime selles täiel määral ära kasutatud.

a) M a a v a n e m ja n õ u n i k u d:

Maavanem — V. Valitsuse poolt määratud vastava staashiga isik (soovitav esitajate kogu omapoolne soovitus).

Maavanema kompetents — praeguse maavalitsuse ülesanded. Vastutav Sise- ja Kohtuministri kaudu Vab. Valitsuse ees.

2—5 nõunikku esitajate kogu poolt, selle kestvuseks, valitud. Tasuta auameetid ja maavanema nõuandjad esituskogu usaldusmeestena.

3. O s a k o n d a d e ja erialade juhatajad — vastava ala eriteadlased-ametnikud. Maavalitsuse koosolekul on osakondade juhatajatel omal alal sõnaõigus.

4. R e v i s j o n i k o m i s j o n — 3—5-liikmeline, esituskogu poolt valitud, maavalitsuse asjaajamise revideerimiseks.

Sarnasel kujul moodustatud omavalitsuse 2. aste sisaldab kõik eeldused olla odav ja praktiline, sest siin on esile tõstatatud isiku töö, õigused ja kohused ning parteipoliitika oma halbtustega on viidud minimumini.

Eesti Omavalitsuste teenijate Liidu märgukiri Vabariigi Valitsusele.

Kuna on liikumas omavalitsuste reorganiseerimise mõte, mis tahab eriti riivata maavalitsusi ja piirata omavalitsuste tulusid, siis julgeme esineda järgneva seletuse ja palvega:

Eesti riik on peamiselt kasvanud välja demokraatlikul alusel loodud maaomavalitsusest (Eestimaa maavalitsus maakonnavalitsustega kohtadel), on püsinud omavalitsuste õlul saatuslikkudel vabadusvõitluste aastatel. Omavalitsused on arendanud ja süvendanud laiemates rahvahulkades riiklikku mõtet. Omavalitsuste najal on organiseerunud meie riiklik keskvalitsus oma esindustega kohtadel.

Maavalitsused on meie riigist vanemad

ja on kujunenud riigi aparaadi tähtsaks ja hädavajalikuks lüliks riigivõimu teostamisel ja riiklikul üleshitamise tööl maal. Kavad, neid kaotada ja nende ülesanded jaotada valdade ja ministeeriumide vahel ning maavalitsuste ülalpidamise arvel luua kokkuhoidu, on lihtsameelsed arvamused ja jätavad mulje, et kavade esitajad ei tunne hästi või ei taha tunda nii meie kui ka teiste riikide omavalitsuste ülesandeid, sest ilma kohapealsete asutisteta ei ole seni läbi saadud ja ei saada ka edaspidi. Maavalitsuste kaotamisega ei kao nende ülesanded ja töö kohtadel, samuti ka kulud selle töö tegemiseks. Maavalitsuste kaotamisel riigil tuleb luua vas-

tav aparaat ja võtta ametisse vajalikud ametnikud.

Omavalitsuste kaudu toimub valitsemine ja riigivõimu teostamine ning riiklik ülesehitamise töö kohtadel, välja arvatud üksikud alad. Sellepärast omavalitsuste ja eriti maaomavalitsuste reorganiseerimine ei ole teostatav lahus kogu riigiaparaadi reorganiseerimisest, vaid see peab sündima viimasega ühel ajal ja ühekorraga. Maaomavalitsuse struktuuri puudused tulevad kõrvaldada seaduslikus korras, mille juures peab jääma alles nende demokraatlik iseloom, s. o. rahva poolt valitavus ja kontrollimine.

Etteheited, nagu teeksid maaomavalitsused ministriumidega paralleelset tööd, ei ole põhjendatud ja nagu tuleks maaomavalitsuste tegevuses ette palju väärnähtusi, on maaomavalitsuste suhtes ülekohtused, kui tuletame meele meie tollipanamasid, pankade krahhe jne.

Omavalitsuste tegevuse arendamisel on olulisema tähtsusega nende tulude küsimus. Omavalitsustelt nende tulude äravõtmine tähendaks omavalitsuste sisulist lammutamist. Sellepärast tuleks omavalitsuste kohustuste arendamisele anda nendele ka õigusi ja neid eriti tulude hankimise alal.

Käesoleva aasta jaanuarikuul peetud I. üleriiklik omavalitsuste teenijate kongress, arutanud omavalitsuste korraldamise ja õiguste küsimusi, võttis ühemeelselt vastu järgmise otsuse:

1. Arvestades meie rahva haridusliku tasapinnaga, tuleb omavalitsuse korraldamise küsimuses jääda meie Põhiseaduses väljendust leidnud deentralisatsiooni alusele. Puudused, mis meie omavalitsusel avalduvad, tulevad kõrvaldada, jättes alles senised deentralisatsiooni alused.

2. Riigimajandust ei saa tervendada võimu koondamisega finantsasjus ühe isiku kätte, nagu seda ette näeb majandusministeeriumi kava, vaid hädavajalikkuse tundmisega kohapeal rahva esitajate kaudu.

3. Suurte ja ülearuste kulude vähendamine on hädatarvilik, kuid kulud ei vähenda tsentralisatsioon omavalitsuste tegevusalade ja õiguste piiramisega, vaid suurendab teda võrreldes praegusega riigiametnikkude ja riigiasutuste arvel. Omavalitsuste korraldus rahvale kättesaadavuse ja ülearuste kulude vähendamise otstarbel peab sündima demokraatlikul alusel ja kooskõlas põhiseadusega: kõik võimalikud kohapealsed valitsemise ülesanded koondada omavalitsuste kätte.

Käesolevat Vabariigi Valitsusele ette kandes Eesti Omavalitsuste Teenijate Liidu juhatus palub eeltoodud põhjendusi pidada olulisteks ja omavalitsuste reorganiseerimise teostamisel jätta puutumata nende praegune deentralisatsiooni alus ja omavalitsuste laialdaste kohustuste teostamiseks anda nendele ka tulude hankimise õigused.

Käesolev number,

mille ilmumise õige aeg oleks 10. juulil, ilmub kaks nädalat varemalt, et võimaldada teatud isikutele vastava materjali kättesaamist määratud ajaks. Juuli kuus selle tagajärjel „Maaomavalitsus“ ei ilmu.

Trükivea õiendus.

„Maaomavalitsuse“ eelmises numbris lehek. 162 on 4. juulil s. a. Pärnus ärapeetava E. Maaomaval. Liidu nõukogu koosoleku päevakorra pt. 1-sest sõna „maksude“ välja jäänud. Päevakorra pt. 1. tuleb lugeda: „Omavalitsuste maksude tulevane korraldus“.

Tellimine
„Maaomavalitsuse“
 II poole aasta peale on
 avatud.

Tellimise hind
 2 kr. 50 snt.

„Maaomavalitsuse“ tallitus
 Tallinnas.

Vastutav toimetaja: H. Avikson. Väljaandja: Eesti Maaomavalitsuste Liit.

„Ühistrükikoda Rakveres“.